

บทที่ 3

กฎอัยการศึกในระบบกฎหมายต่างประเทศและกฎหมายไทย

ในการศึกษาวิเคราะห์ความหมายและขอบเขตของการใช้บังคับ คำว่า “เมื่อเวลามีเหตุอันจำเป็นเพื่อรักษาความเรียบร้อยปราศจากภัย ซึ่งจะมาจากภายนอกหรือภายในราชอาณาจักร” ตามพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 นั้น มีความจำเป็นต้องศึกษาถึงตัวอย่างกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึกของต่างประเทศ รวม 2 ประเทศ ได้แก่ ตัวอย่างประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law System) ได้แก่ สาธารณรัฐฝรั่งเศส และตัวอย่างประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law System) ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ตลอดจนศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของกฎอัยการศึกในระบบกฎหมายไทย โครงสร้างและเนื้อหาของพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 กฎอัยการศึกในระบบกฎหมายของต่างประเทศ

ในการศึกษานี้ผู้เขียนทำการศึกษาตัวอย่างกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึกของต่างประเทศ รวม 2 ประเทศ ได้แก่ ตัวอย่างประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law System) ได้แก่ สาธารณรัฐฝรั่งเศส และตัวอย่างประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law System) ได้แก่ สหรัฐอเมริกา ซึ่งมีรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

3.1.1 กฎอัยการศึกในระบบกฎหมายของสาธารณรัฐฝรั่งเศส

ในอดีตสาธารณรัฐฝรั่งเศสได้มีการตรากฎหมายระดับพระราชบัญญัติที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับกฎอัยการศึกไว้เป็นการเฉพาะ รวม 2 ฉบับ ได้แก่¹

1) รัฐบัญญัติว่าด้วยกฎอัยการศึก ลงวันที่ 9 สิงหาคม ค.ศ. 1849 (Loi du août 1849 sur l'état de siège) และ

2) รัฐบัญญัติ ว่าด้วยกฎอัยการศึก ลงวันที่ 3 เมษายน ค.ศ. 1878 (Loi du 3 avril relative à l'état de siège)

¹ อภิชาติ คุ้มเมือง. (2559). *กฎอัยการศึก: บทวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายบางประการ*. บทความวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. หน้า 3-4.

การประกาศกฎอัยการศึกเป็นมาตรการที่เก่าแก่ที่สุด ประกาศโดยคณะรัฐมนตรี สามารถใช้ได้ครั้งละ 12 วัน แต่การขยายระยะเวลาต้องให้สภาผู้แทนอนุมัติ กฎอัยการศึกได้เกิดขึ้นมาเพราะความจำเป็นในการป้องกันประเทศ โดยให้กลไกทุกส่วนราชการอยู่ภายใต้การบังคับของทหาร สถานการณ์ที่จะทำให้เกิดการประกาศกฎอัยการศึก ได้แก่ มีภัยที่เกิดจากสงครามกับต่างประเทศ (guerre étrangère) สงครามกลางเมือง (guerre civile) การต่อต้าน การรุกรานต่อต้านอำนาจทหาร เป็นการที่ทหารใช้อำนาจตำรวจในการรักษาความสงบเรียบร้อย โดยใช้อำนาจพลเรือนเท่าที่จำเป็น ส่วนที่เหลือให้พลเรือนดำเนินการตามปกติโดยใช้อำนาจทหาร แต่กฎหมายปกครองยังใช้อยู่²

ต่อมาเมื่อได้มีการตราบทบัญญัติที่เกี่ยวกับกฎอัยการศึกรองรับไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส ค.ศ. 1958 (Fifth Republic) ประกอบกับได้มีการประกาศใช้ประมวลกฎหมายการป้องกันประเทศ (Code de la défense) ซึ่งออกโดยรัฐกำหนดว่าด้วยการประกาศใช้บังคับประมวลกฎหมายการป้องกันประเทศ ลงวันที่ 20 ธันวาคม ค.ศ. 2004 (Ordonnance n° 2004-1374 du 20 Décembre 2004 relative à la partie législative du code de la défense) จึงมีผลเป็นการยกเลิกกฎหมายระดับพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับไปโดยปริยาย ในปัจจุบันกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึกของสาธารณรัฐฝรั่งเศส นั้น สามารถแบ่งแยกได้เป็น 2 ระดับ คือ บทบัญญัติของกฎหมายในระดับรัฐธรรมนูญ และบทบัญญัติของกฎหมายในระดับประมวลกฎหมายการป้องกันประเทศ

1) บทบัญญัติของกฎหมายในระดับรัฐธรรมนูญ

มาตรา 16³ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส ค.ศ. 1958 (Fifth Republic) บัญญัติให้อำนาจพิเศษแก่ประธานาธิบดีในการแก้ไขปัญหาวิกฤตการณ์ของชาติ โดยมีสาระสำคัญสรุป

² ภิรมย์ นิลทัพ. (2558). *การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องสงสัย ตามพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 และพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548: ศึกษาเฉพาะกรณีพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ มนมขงศ์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. หน้า 82.

³ State of Emergency. Article 16

(1) When the institutions of the Republic, the independence of the nation, the integrity of its territory, or the fulfillment of its international commitments are under grave and immediate threat and when the proper functioning of the constitutional governmental authorities is interrupted, the President of the Republic takes the measures demanded by these circumstances after official consultation with the Prime Minister, the Presidents of the Assemblies, and the Constitutional Council.

(2) He informs the nation of these measures by a message.

ความได้ว่า ในกรณีที่มีสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อสถาบันแห่งสาธารณรัฐ เอกราชของชาติ บูรณภาพแห่งอาณาเขตของสาธารณรัฐ หรือการบังคับการตามพันธกรณีระหว่างประเทศคุกคามอย่างร้ายแรงและฉุกเฉิน ประธานาธิบดีย่อมมีอำนาจในการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินได้ แต่จะต้องขอคำปรึกษาอย่างเป็นทางการต่อนายกรัฐมนตรี ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา และคณะตุลาการรัฐธรรมนูญ โดยจะต้องประกาศการใช้ มาตรการดังกล่าวให้ประชาชนรับทราบ และรัฐสภาไม่อาจถูกยุบสภาได้ในระหว่างการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน นอกจากนี้ ภายในระยะเวลาสามสิบวันที่ได้มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินนั้น ประกาศดังกล่าวอาจถูกตรวจสอบจากคณะตุลาการรัฐธรรมนูญได้

และมาตรา 36⁴ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งสาธารณรัฐฝรั่งเศส ค.ศ. 1958 (Fifth Republic) บัญญัติให้การประกาศใช้กฎอัยการศึกจะต้องออกเป็นรัฐกฤษฎีกาโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี เมื่อประกาศใช้กฎอัยการศึกเกิน 12 วัน จะต้องได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา

2) บทบัญญัติของกฎหมายในระดับประมวลกฎหมายการป้องกันประเทศ

ในปัจจุบันบทบัญญัติเกี่ยวกับกฎอัยการศึกได้ถูกบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายการป้องกันประเทศ (Code de la défense) ปรากฏใน Article L 2121-1 ถึง Article L 2121-8 โดยมีสาระสำคัญสรุปความได้ว่า การประกาศใช้กฎอัยการศึกจะต้องกระทำโดยตราเป็น รัฐกฤษฎีกาโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี ซึ่งจะกระทำได้ก็แต่ในกรณีที่กำลังจะเกิดภัยอันตรายจากสงครามจากต่างประเทศหรือจากการกบฏโดยใช้กำลังอาวุธเท่านั้น รัฐกฤษฎีกาดังกล่าวจะต้องกำหนดระยะเวลาการใช้บังคับและ

(3) These measures must be prompted by a will to ensure within the shortest possible time that the constitutional. Governmental authorities have the means of fulfilling their duties. The Constitutional Council is consulted with regard to such measures.

(4) Parliament meets ipso jure.

(5) The National Assembly may not be dissolved during the exercise of emergency powers.

(6) After thirty days of the exercise of such emergency powers, the matter may be referred to the Constitutional Council by the President of the National Assembly, the President of the Senate, sixty Members of the National Assembly or sixty Senators, so as to decide if the conditions laid down in paragraph one still apply. It makes its decision by public announcement as soon as possible. If carries out ipso jure such an examination and makes its decision in the same manner after sixty days of the exercise of emergency powers or at any moment thereafter.

⁴ Declaration of Martial War. Article 36

(1) Martial law is declared in a meeting of the Council of Ministers.

(2) Parliament alone may authorize its extension beyond twelve days.

จะต้องระบุท้องที่ที่จะให้กฏอัยการศึกมีผลใช้บังคับด้วย⁵ ประกอบกับเมื่อได้มีการประกาศกฏอัยการศึกแล้ว ให้โอนอำนาจหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อย และทางการตำรวจซึ่งเป็นของเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนไปเป็นอำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ ฝ่ายทหาร แต่เจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนยังคงเป็นผู้ใช้อำนาจหน้าที่ดังกล่าวในส่วนที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารยังมิได้รับ โอน ไป⁶

เมื่อได้มีการประกาศกฏอัยการศึกขึ้นใช้บังคับแล้วเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร ย่อมมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (1) เข้าตรวจค้นในเคหสถานของประชาชน ได้ทั้งกลางวันและกลางคืน
- (2) สั่งให้ผู้พ้นโทษอาญาและผู้ที่ไม่มียุติบัตรอยู่ในท้องที่มีประกาศกฏอัยการศึกออกไปจากท้องที่ดังกล่าว
- (3) สั่งให้มีการส่งมอบ การตรวจค้น และการยึดอาวุธปืนและกระสุนปืน
- (4) สั่งห้ามการพิมพ์โฆษณาและการชุมนุมที่มีลักษณะเป็นการขู่ยุ ให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยของสังคม

นอกจากนี้ แม้ว่าจะได้มีการประกาศใช้กฏอัยการศึกแล้วก็ตาม ประชาชนยังคงมีสิทธิต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญที่มีได้ถูกจำกัดตามประกาศกฏอัยการศึกอยู่ต่อไป⁸

การประกาศกฏอัยการศึก การใช้อำนาจของประธานาธิบดีตามมาตรา 16 และการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในระบบกฎหมายฝรั่งเศส ศาลปกครองไม่มีอำนาจเข้าทำการตรวจสอบ แต่ตรวจสอบได้เฉพาะมาตราต่าง ๆ ที่ใช้ระหว่างประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินระดับชาติและประกาศกฏอัยการศึกในระบบกฎหมายฝรั่งเศส ได้ยอมรับว่าการใช้อำนาจในการประกาศสถานการณ์

⁵ Article L 2121-1 L' état de siège ne peut être déclaré, par décret en conseil des ministères, qu'en cas de péril imminent résultant d'une guerre étrangère ou d'une insurrection armée Le décret désigne le territoire auquel il s'applique et détermine sa durée d'application.

⁶ Article L 2121-2 Aussitôt l'état de siège décrété, les pouvoirs dont l'autorité civile était investie pour le maintien de l'ordre et la police sont transférés à l'autorité militaire.L'autorité civile continue à exercer ses autres attributions.

⁷ Article L 2121-7 Lorsque l'état de siège est décrété, l'autorité militaire peut:

- 1° Faire des perquisitions domiciliaires de jour et de nuit;
- 2° Eloigner toute personne ayant fait l'objet d'une condamnation devenue définitive pour crime ou délit et les individus qui n'ont pas leur domicile dans les lieux soumis à l'état de siège;
- 3° Ordonner la remise des armes et munitions, et procéder à leur recherche et à leur enlèvement;
- 4° Interdire les publications et les réunions qu'elle juge de nature à menacer l'ordre public.

⁸ Article L 2121-8 Nonobstant l'état de siège, l'ensemble des droits garantis par la Constitution continue de s'exercer, lorsque leur jouissance n'est pas suspendue en vertu des articles précédents.

ฉุกเฉินเป็นสถานการณ์บางอย่างจะต้องใช้อำนาจเจ้าหน้าที่เข้าไปจัดการแก้ไขปัญหาในช่วงวิกฤติ ฝ่ายปกครองย่อมต้องมีอำนาจมากกว่าปกติ และจะต้องกระทบกระเทือนสิทธิเสรีภาพของประชาชนนอกสถานการณ์ปกติทั่วไปบ้าง แต่สามารถตรวจสอบการใช้อำนาจได้ตามหลักการกระทำของเจ้าหน้าที่ต้องมีกฎหมายให้อำนาจไว้ การกระทำจึงชอบด้วยกฎหมายเห็นว่าการใช้อำนาจประกาศกฎอัยการศึกและสถานการณ์ฉุกเฉินในสาธารณรัฐฝรั่งเศสมีกำหนดระยะเวลาประกาศถูกควบคุมโดยองค์กรอื่นที่มีใช้ฝ่ายปกครองด้วยกัน การขยายระยะเวลากฎอัยการศึกและขยายระยะเวลาสถานการณ์ฉุกเฉินจะต้องผ่านการตรวจสอบและกลั่นกรองจากองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ เพื่อเป็นการควบคุมการใช้อำนาจของฝ่ายปกครอง ที่เป็นการกระทบกระเทือนสิทธิและเสรีภาพของประชาชน นอกจากนั้นแล้ว เมื่อฝ่ายปกครองใช้มาตรการบังคับกับประชาชน เช่น มาตรการ คำสั่ง หรือประกาศ กฎหมายได้กำหนดให้อยู่ในการควบคุมของฝ่ายปกครอง⁹

3.1.2 กฎอัยการศึกในระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกา

ระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกานั้น สืบทอดมาจากจารีตประเพณีของอังกฤษ เป็นระบบกฎหมายแบบจารีตประเพณี (Common Law) และได้พัฒนาอย่างเป็นอิสระจากระบบของประเทศอังกฤษ จนกระทั่งมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด มีกฎหมายหลักของสหพันธรัฐ (Federal Law) และกฎหมายของรัฐ (State Law) อีก 50 รัฐในสหรัฐอเมริกาใช้ร่วมกันอย่างไม่ขัดแย้งกัน¹⁰ ในระหว่างสงครามกลางเมืองในประเทศสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1861 – 1865) ได้มีการประกาศกฎอัยการศึก และใช้กำลังทหารโดยใช้อำนาจกฎอัยการศึกเกินขอบเขตอันสมควรไปอย่างมาก สงครามกลางเมืองดังกล่าวทำให้สหรัฐอเมริกาได้มีรัฐบัญญัติให้อำนาจแก่ประธานาธิบดีสั่งใช้กำลังทหาร ในกรณีเกิดความไม่สงบภายในประเทศได้ และต่อมาได้มีรัฐบัญญัติเกี่ยวกับการใช้กำลังทหารเพื่อควบคุมสถานการณ์ฉุกเฉินในการปราบปรามความไม่สงบภายในประเทศ ในบางครั้งก็มีการประกาศว่าเป็นการใช้กฎอัยการศึกหรือมีนัยว่าเป็นการใช้กฎอัยการศึก แต่บางครั้งก็อ้างอำนาจตามรัฐบัญญัติต่าง ๆ ที่สภาคองเกรส (Congress)¹¹ ออกมาใช้บังคับ กรณีที่ถือว่าเป็นสถานการณ์สงครามที่มีการ

⁹ ภิรมย์ นิลทัพ. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 2. หน้า 82.

¹⁰ ทรงศักดิ์ รักศักดิ์สกุล. (2549). *การควบคุมฝ่ายปกครองในสถานการณ์ฉุกเฉิน*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 13.

¹¹ รัฐสภาสหรัฐ (United States Congress) เป็นสภานิติบัญญัติสูงสุดในระบบการปกครองสหรัฐ ซึ่งเป็นระบบสภาคู่ ที่ประกอบด้วย วุฒิสภา (Senate) และ สภาผู้แทนราษฎร (House of Representatives) สมาชิกของทั้งสองสภาได้รับเลือกจากประชาชนโดยตรง

สมาชิก 435 คนของสภาผู้แทนราษฎรเป็นตัวแทนจากเขตการปกครอง (District) และมีหน้าที่สองปี ผู้แทนราษฎรได้รับเลือกตั้งมาจากเขตการปกครองตามจำนวนประชากรที่ระบุไว้ในเขตการเลือกตั้งสหรัฐซึ่งเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสม ฉะนั้นทุกสองปีหนึ่งในสามของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรต้องได้รับเลือกตั้งใหม่

ประกาศกฎอัยการศึกที่ชัดเจนคือ การประกาศกฎอัยการศึกในปี ค.ศ. 1942 ได้เกิดสงครามกลางเมือง รัฐบาลสองรัฐบาลชิงอำนาจกันปกครองรัฐโรดไอแลนด์ (Rhode Island) สถานิติบัญญัติของรัฐ ประกาศใช้กฎอัยการศึกเต็มอัตราทั่วทั้งรัฐ และร้องขอความช่วยเหลือไปยังประธานาธิบดีให้ สนับสนุนการกระทำของสถานิติบัญญัติของรัฐ โรดไอแลนด์ให้ช่วยเหลือในการปราบปรามการ จลาจลให้สลายตัวไป

ในอดีตที่ผ่านมาของสหรัฐอเมริกา ประธานาธิบดีได้ใช้อำนาจในการประกาศสถานการณ์ ฉุกเฉินหลายครั้ง คือ เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม ค.ศ. 1794 ประธานาธิบดีวอชิงตันได้ประกาศสถานการณ์ ฉุกเฉินในสถานการณ์กบฏในรัฐเวจเจเนีย (Virginia) และรัฐโคโรไลน่า (North Carolina) รัฐสภาได้ บัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการจัดเตรียมกำลังในการต่อสู้กับสถานการณ์ฉุกเฉิน ให้อำนาจประธานาธิบดี โดยใช้กำลังทหารร่วมกับพลเรือนในการปฏิบัติการเมื่อมีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน หลังจากนั้น ได้เคยมีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินโดยประธานาธิบดี อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln)¹² เมื่อ วันที่ 4 มีนาคม ค.ศ. 1861 เพื่อแบ่งแยกดินแดน การปฏิบัติการดังกล่าวเป็นการปฏิบัติการโดยการปิด เมืองท่า มีการโต้แย้งระหว่างรัฐสภากับประธานาธิบดีใช้อำนาจ การใช้อำนาจของประธานาธิบดีใน การใช้กำลังทหารถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการใช้อำนาจโดยพลการมาโดยตลอด

สถานการณ์ที่เกี่ยวกับความมั่นคงภายในรัฐที่ฝ่ายบริหารเห็นว่าเป็นเรื่องฉุกเฉินและเร่งด่วน เกิดขึ้นใน ปี ค.ศ. 1917 พบว่ามีความเป็นมาจากสถานการณ์ที่ฝ่ายบริหารต้องการแก้ไขปัญหาที่เกิดจาก การเงินการคลัง ที่เกี่ยวข้องกับการสงครามและความมั่นคง จึงได้มีการตราบัญญัติอำนาจ

ส่วนสมาชิกวุฒิสภา 100 คนของวุฒิสภารับหน้าที่ครั้งละหกปี แต่ละมลรัฐมีสิทธิในการเลือกสมาชิกวุฒิสภาสอง คนไม่ว่าจะเป็นรัฐมีประชากรมากหรือน้อยเท่าใด

รัฐธรรมนูญสหรัฐให้อำนาจในการออกกฎหมายแก่รัฐสภาทั้งวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎรมีอำนาจ เท่ากันในกระบวนการออกกฎหมาย กฎหมายทุกฉบับที่นำมาปฏิบัติได้ต้องได้รับการอนุมัติจากทั้งสองสภา แต่ รัฐธรรมนูญให้อำนาจพิเศษที่เป็นเอกสิทธิ์บางอย่างแก่ทั้งสองสภา เช่นวุฒิสภามีอำนาจในการอนุมัติสนธิสัญญา และการแต่งตั้งตำแหน่งของหน่วยงานต่างๆ ของรัฐบาลที่เสนอโดยประธานาธิบดี แต่กฎหมายเกี่ยวกับการหา รายได้เพิ่มเป็นหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎรที่จะเสนอ นอกจากนั้นสภาผู้แทนราษฎรก็ยังมีอำนาจฟ้องจับเจ้าหน้าที่ ชั้นสูงออกจากตำแหน่ง (Impeachment) ขณะที่วุฒิสภามีอำนาจในการพิจารณาฟ้องดังกล่าว.

¹²Abraham Lincoln (February 12, 1809-April 15, 1865) เป็นประธานาธิบดีคนที่ 16 ของสหรัฐอเมริกา ลินคอล์น เข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกาตั้งแต่เดือนมีนาคม ค.ศ.1861 จนกระทั่งถูกลอบสังหารเมื่อ เดือนเมษายน ค.ศ. 1865 ลินคอล์นประสบความสำเร็จในการนำพาประเทศผ่านพ้นสงครามกลางเมืองอเมริกา ซึ่งเป็นวิกฤตการณ์ทางรัฐธรรมนูญ ทางทหารและศีลธรรมครั้งใหญ่ที่สุดของประเทศด้วยความสำเร็จดังกล่าว ลินคอล์นจึงสามารถรักษาความเป็นสหภาพของสหรัฐอเมริกาเอาไว้ได้ นอกจากนี้เขายังนำทางไปสู่การเลิกทาส, สร้างความมั่นคงแข็งแกร่งให้กับรัฐบาลกลาง ตลอดจนส่งเสริมการเศรษฐกิจและการเงินให้ทันสมัย.

ฉุกเฉินทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (The International Economic Emergency Power Act (IEEPA) เป็นการปฏิรูปกฎหมายรัฐบัญญัติการค้ากับศัตรู (The Trading with the Enemy Act 1917) โดยให้อำนาจประธานาธิบดี กฎหมายฉบับดังกล่าววางระเบียบการคลังภายในประเทศ และระหว่างประเทศ ช่วงระหว่างประกาศสงคราม และสถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติ เพื่อการควบคุมการซื้อขายทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศในอนาคตในสถานการณ์ฉุกเฉินโดยไม่ต้องหาหรือรัฐสภาในปี ค.ศ. 1939 ประธานาธิบดีวูดสัน (Thomas Woodrow Wilson)¹³ ได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน เป็นเหตุการณ์จากวิกฤติเศรษฐกิจด้านการเงินการคลังของประเทศ (Emergency Banking Act)

การใช้อำนาจในระหว่างการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในระดับสหพันธรัฐเป็นอำนาจของประธานาธิบดีตามรัฐธรรมนูญ และตามบทบัญญัติ U.S.C. (United States Code) โดยได้บัญญัติเงื่อนไข และวิธีการใช้อำนาจอย่างชัดเจน โดยเมื่อประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินแล้วประธานาธิบดีจะเป็นผู้ควบคุมสถานการณ์ สถานการณ์ที่เป็นเงื่อนไขในการใช้อำนาจของประธานาธิบดีนั้น คือ สถานการณ์ที่เกิดจากสงคราม ความสงบเรียบร้อยภายใน และภายนอกประเทศ โดยรวมถึงสถานการณ์ที่เกิดจากภัยพิบัติทางธรรมชาติด้วย บทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับภัยพิบัติในระดับสหพันธรัฐได้บัญญัติไว้ใน U.S.C. Title 42 เรื่อง การบรรเทาสาธารณภัย (Disaster Relief – Emergency Preparedness) นอกจากนั้นแล้วการใช้อำนาจของประธานาธิบดีในสถานการณ์ฉุกเฉินจะเกี่ยวข้องกับกฎหมายในเรื่องความมั่นคงหลายฉบับ เช่น รัฐบัญญัติคุมขังบุคคลในสถานการณ์ฉุกเฉิน (Emergency Detention Act 1950) เพื่อเป็นมาตรการใช้ในสถานการณ์ฉุกเฉินสำหรับความมั่นคงและปลอดภัยภายในประเทศ (Internal Security Emergency) เนื่องจากสหรัฐอเมริกามีปัญหาเกี่ยวกับความมั่นคงและปลอดภัยภายในประเทศหลังจากเหตุการณ์เมื่อวันที่ 11 กันยายน ค.ศ. 2001 สหรัฐอเมริกาได้ตราบทบัญญัติ Uniting and Strengthening by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Act of 2001 หรือ U.S.A. Patriot Act 2001 หรือที่เรียกว่า “รัฐบัญญัติต่อต้าน

¹³ Thomas Woodrow Wilson (December 28, 1856-February 3, 1924) เป็นนักการเมืองและนักวิชาการอเมริกัน ผู้ดำรงตำแหน่งเป็นประธานาธิบดีคนที่ 28 ของสหรัฐอเมริกา ดำรงตำแหน่งเป็นเวลาสองสมัย ระหว่าง ค.ศ. 1913 ถึง ค.ศ. 1921 เกิดในทอนตัน รัฐเวอร์จิเนีย ก่อนหน้านั้นเคยเป็นผู้ว่าการรัฐนิวเจอร์ซีย์ เป็นนักกฎหมาย เป็นอาจารย์สอนวิชารัฐศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยพรินซ์ตัน เคยเป็นประธานสภามหาวิทยาลัยพรินซ์ตันระหว่าง ค.ศ. 1902 ถึง 1910 วูดโรว์ วิลสันจบปริญญาเอกด้านรัฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยจอห์น ฮอปกินส์ ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นประธานาธิบดีสังกัดพรรคเดโมแครต โดยเอาชนะวิลเลียม เอช. ทาฟต์ และทีโอดอร์ รูสเวลต์ จากพรรครีพับลิกัน ที่พ่ายแพ้เพราะคะแนนเสียงของพรรคแบ่งออกเป็นสองฝ่าย หลังจากเข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีในสมัยที่สอง ในปี ค.ศ. 1916 ได้ไม่นาน ในเดือนเมษายน ค.ศ. 1917 เขาได้นำสหรัฐอเมริกาซึ่งประกาศตัวเป็นกลางมาตลอดต้นสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เข้าร่วมสงคราม หลังจากพบว่ารัฐบาลเยอรมนีได้เสนอตัวเป็นพันธมิตรทางการทหารกับเม็กซิโกเพื่อต่อต้านสหรัฐ และเริ่มใช้เรือดำน้ำโจมตีเรือสินค้าของสหรัฐ.

การก่อการร้าย” เป็นอำนาจฝ่ายปกครองในการคุมขัง การเข้าถึงข้อมูลส่วนตัว เช่น การดักฟังโทรศัพท์ การดักฟังข้อมูลทางคอมพิวเตอร์ การออกหมายค้นสำหรับหาหลักฐานอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นอำนาจของฝ่ายปกครองในสถานการณ์ฉุกเฉิน เหมือนกับอำนาจของสำนักงานสืบสวนกลาง (Federal Bureau of Investigation) ที่มีอำนาจสอบสวนองค์กรอาชญากรรม และองค์กรยาเสพติด

Gene Schroeder นักวิชาการได้เขียนบทความเรื่อง War and emergency Act โดยได้ศึกษาพบว่า ในประเทศสหรัฐอเมริกาอยู่ในสถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติ เป็นระยะเวลายาวนานถึง 40 ปี (ระหว่าง ค.ศ. 1933 ถึง ค.ศ. 1973)¹⁴ โดยวุฒิสภาของสหรัฐอเมริกาได้ยอมให้ประธานาธิบดี Franklin D. Roosevelt¹⁵ ประกาศใช้สถานการณ์ฉุกเฉินที่อาจถือได้ว่าอยู่นอกเหนือรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 19 ตุลาคม ค.ศ. 2003 ประธานาธิบดี George W. Bush¹⁶ ได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติ มีกำหนด 1 ปี โดยให้เหตุผลว่าจะทำลายอาวุธจำนวนมาก การประกาศหรือคำสั่งของประธานาธิบดี (Executive Orders (Eos)) ซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายบริหารแม้ประกาศดังกล่าวจะเสนอให้รัฐสภาเพื่อเห็นชอบตามขั้นตอนของกฎหมายก็ตาม แต่นาย Gene Schroeder เห็นว่าไม่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่าง “สถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติ” กับ “สถานการณ์สงคราม”

การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินทั่วไป เช่น สถานการณ์ที่เกิดจากภัยธรรมชาติไม่ร้ายแรง และสามารถควบคุมได้ในระดับรัฐเป็นอำนาจผู้ว่าการรัฐ (Governor) ที่จะประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินได้ตามกฎหมายของรัฐที่ไม่ขัดแย้งกับรัฐธรรมนูญของสหรัฐ โดยในการใช้อำนาจของประธานาธิบดีในการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน จะใช้ในกรณีเกิดสถานการณ์สงคราม การก่อการร้าย ความไม่สงบ ระดับสหพันธรัฐ หรือเกิดขึ้นในระดับรัฐ แต่รัฐนั้น ๆ ไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ การใช้อำนาจดังกล่าวจะต้องถูกตรวจสอบการใช้อำนาจโดยรัฐสภาสหรัฐ (Congress) ในขั้นตอนการใช้อำนาจและการควบคุมการใช้อำนาจของประธานาธิบดีอย่างละเอียด

บทบัญญัติของกฎหมายในประเทศสหรัฐอเมริกาที่ใช้ในการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินมีอยู่ 2 กรณี คือ บทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับการต่อต้านสงคราม (U.S.C. Title 50 – War and

¹⁴ ทรงศักดิ์ รักศักดิ์สกุล. อังแล้วเชิงอรรถที่ 10. หน้า 15.

¹⁵ Franklin Delano Roosevelt Sr. (January 30, 1882-April 12, 1945) เป็นประธานาธิบดีคนที่ 32 ของสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ยังเป็นประธานาธิบดีที่ดำรงตำแหน่งยาวนานที่สุด (พ.ศ. 2476-2488) และเป็นประธานาธิบดีเพียงคนเดียวของสหรัฐอเมริกาที่ได้รับเลือกตั้งสมัย ก่อนการประกาศญัตติข้อที่ 22 ในปี พ.ศ. 2494 (22nd Amendment) ซึ่งจำกัดให้ประธานาธิบดีสามารถดำรงตำแหน่งได้แค่สองสมัยเท่านั้น.

¹⁶ George Walker Bush (born July 6, 1946) เป็นประธานาธิบดีแห่งสหรัฐอเมริกาคคนที่ 43 บุชสังกัดพรรครีพับลิกัน และเกิดในตระกูลบุชซึ่งเป็นตระกูลนักการเมืองตระกูลใหญ่ของสหรัฐอเมริกา โดยพ่อของเขาคือ จอร์จ บุช ประธานาธิบดีคนที่ 41 และน้องชายเขา เจบ บุช เป็นอดีตผู้ว่าการมลรัฐฟลอริดา.

Nation Defense)¹⁷ และสถานการณ์ฉุกเฉินที่เกิดจากภัยพิบัติจากธรรมชาติ ตาม U.S.C. Title 42 เรื่อง Disaster Relief – Emergency Preparedness โดยบทบัญญัติดังกล่าวเป็นหลักการทั่วไปของการใช้อำนาจในการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน ดังนี้

1) บทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับการต่อต้านสงคราม การก่อการร้าย

(1) เงื่อนไขและวิธีการใช้อำนาจ

กฎหมายเกี่ยวกับการต่อต้านสงคราม การก่อการร้าย ได้วางเงื่อนไขในการใช้อำนาจในการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินของประธานาธิบดีไว้ใน U.S.C. Title 50 Chapter 34 Subchapter 2 มาตรา 1621¹⁸ เรื่อง การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติโดยประธานาธิบดี (Declaration of national emergency by President) การให้พิมพ์เผยแพร่ประกาศใน Federal Register (publication in Federal Register)

บทบัญญัตินี้ เป็นบทบัญญัติของกฎหมายที่ใช้ร่วมกับรัฐธรรมนูญ เป็นอำนาจของประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาที่ใช้ในการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในสถานการณ์ก่อการร้าย ความมั่นคง และความไม่สงบเรียบร้อยภายในประเทศ ภายใต้ความยินยอมของสภา Congress โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับการใช้อำนาจ ดังนี้

(1.1) ภายใต้อำนาจการตรวจสอบของรัฐสภาต่อการใช้อำนาจวิสามัญ หรือ อำนาจพิเศษ ประธานาธิบดีมีอำนาจที่จะประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติ ซึ่งคำประกาศดังกล่าวจะต้องส่งไปที่รัฐสภาในทันทีและจะต้องพิมพ์เผยแพร่ใน Federal Register

(1.2) บทบัญญัติใดของกฎหมายที่ใช้อำนาจหรือหน้าที่กระทำการใดในระหว่างที่มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาตินั้น จะมีผลหรือยังคงมีผลอยู่

¹⁷ ทรงศักดิ์ รักศักดิ์สกุล. อ้างแล้วเชิงจรดที่ 10. หน้า 55.

¹⁸ U.S. Code § 1621 - Declaration of national emergency by President; publication in Federal Register; effect on other laws; superseding legislation

(a) With respect to Acts of Congress authorizing the exercise, during the period of a national emergency, of any special or extraordinary power, the President is authorized to declare such national emergency. Such proclamation shall immediately be transmitted to the Congress and published in the Federal Register.

(b) Any provisions of law conferring powers and authorities to be exercised during a national emergency shall be effective and remain in effect (1) only when the President (in accordance with subsection (a) of this section), specifically declares a national emergency, and (2) only in accordance with this chapter. No law enacted after September 14, 1976, shall supersede this subchapter unless it does so in specific terms, referring to this subchapter, and declaring that the new law supersedes the provisions of this subchapter.

(1.2.1) เฉพาะเมื่อประธานาธิบดีได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน (ภายใต้ความในบทบัญญัตินี้ (ก) และ

(1.2.2) ภายในความในหมวดนี้ จะไม่มีกฎหมายที่ออกมาภายหลังวันที่ 14 กันยายน 1976 มาแทนที่บทบัญญัติในส่วนนี้ได้ เว้นแต่จะกระทำโดยอ้างถึงบทบัญญัติในส่วนนี้ และประกาศว่าจะใช้เป็นกฎหมายใหม่แทนบทบัญญัติในส่วนนี้

(2) ผลของการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน

บทบัญญัติใน U.S.C. Title 50 Chapter 34 Subchapter 3 มาตรา 1631¹⁹ เรื่อง การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติโดยคำสั่งของฝ่ายบริหาร ประกาศเผยแพร่ใน Federal Register และแจ้งแก่รัฐสภา (Declaration of national emergency by Executive order; authority; publication in Federal Register; transmittal to Congress)

เมื่อประธานาธิบดีประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติแล้ว การใช้อำนาจเป็นของประธานาธิบดีทั้งสิ้น เว้นแต่ประธานาธิบดีจะกำหนด หรือมอบหมายให้เจ้าหน้าที่กระทำการ นอกจากนั้น เมื่อประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติ จะต้องประกาศใน Federal Register และแจ้งแก่รัฐสภาเพื่อทราบ

นอกจากนั้น เมื่อมีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินแล้ว บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา (U.S. Constitution) Article 2 Section 2²⁰ ซึ่งได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของประธานาธิบดี

¹⁹ U.S. Code § 1631 - Declaration of national emergency by Executive order; authority; publication in Federal Register; transmittal to Congress

When the President declares a national emergency, no powers or authorities made available by statute for use in the event of an emergency shall be exercised unless and until the President specifies the provisions of law under which he proposes that he, or other officers will act. Such specification may be made either in the declaration of a national emergency, or by one or more contemporaneous or subsequent Executive orders published in the Federal Register and transmitted to the Congress.

²⁰ U.S. Constitution › Article II Section 2.

The President shall be commander in chief of the Army and Navy of the United States, and of the militia of the several states, when called into the actual service of the United States; he may require the opinion, in writing, of the principal officer in each of the executive departments, upon any subject relating to the duties of their respective offices, and he shall have power to grant reprieves and pardons for offenses against the United States, except in cases of impeachment.

He shall have power, by and with the advice and consent of the Senate, to make treaties, provided two thirds of the Senators present concur; and he shall nominate, and by and with the advice and consent of the Senate,

ไว้ใน Article 2 Section 2 (Power and duties of the President of the United State) Clause 1 บัญญัติไว้ว่า “ให้ประธานาธิบดีเป็นผู้ควบคุมบังคับบัญชา (commander in chief) โดยความเห็นชอบของสภา Congress และตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังกล่าว ได้ให้อำนาจของประธานาธิบดีมอบอำนาจให้กับ Executive Branch ในการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินได้ด้วย อำนาจของประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาถือว่าผู้บังคับบัญชาของกองทัพ สามารถสั่งการให้หน่วย National Guard²¹ ให้ไปปฏิบัติหน้าที่ในช่วงสถานการณ์ฉุกเฉินซึ่งรัฐสภาได้ให้อำนาจไว้ เกี่ยวกับการจัดการในเรื่องความปลอดภัยของชาติ โดยมีอำนาจ 2 ส่วน คือ

อำนาจเหนือบุคคล (Power over Person) มีอำนาจในการจำกัดขอบเขตของแต่ละบุคคลที่ถือว่าเป็นการคุกคามต่อความปลอดภัยแห่งชาติ การจำกัดการเดินทางเข้าหรือออกจากสหรัฐอเมริกา จำกัดวิธีการเข้าถึงสัญชาติของสหรัฐอเมริกา จำกัดความเคลื่อนไหวของบุคคลภายในสหรัฐอเมริกา บังคับการลงทะเลเบียดกับรัฐบาล จำกัดอิสระของการอยู่ร่วมกัน คือ การป้องกันแต่ละบุคคลเกี่ยวกับโอกาสการจ้างงานที่คุกคามต่อความปลอดภัยของชาติ และเคลื่อนย้ายจากสหพันธรัฐที่เห็นว่าคุกคามต่อความปลอดภัยของประเทศ การยกเลิกขั้นตอนการจับกุมจะต้องมีหมายจับ (Suspend Habeas Corpus) การประกาศกฎอัยการศึก (Declare Martial Law) กำหนดหน้าที่ของกองทัพที่จะต้องช่วยในด้านกองทัพในต่างประเทศ (to assist in military matters in any foreign country)

อำนาจเหนือการควบคุมและกฎข้อบังคับของทรัพย์สิน คือ สิ่งวัตถุที่สะสมสำหรับใช้ในทางยุทธศาสตร์ กำหนดให้มีการจำกัดการส่งออก ให้อำนาจต่อการจัดสรรวัตถุดิบในเส้นทางที่เห็นว่าสำคัญเพื่อสนับสนุนการป้องกันประเทศ ตรึงค่าจ้างและราคา อำนาจเหนือการสื่อสาร การรายงานต่อรัฐสภา และมีสิทธิในการไม่ให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงและความปลอดภัยของประเทศ การออกคำสั่งระงับการพิมพ์ การโฆษณา ขณะที่เห็นว่าเป็นภัยคุกคามต่อประเทศ หรือในระหว่างสงคราม

shall appoint ambassadors, other public ministers and consuls, judges of the Supreme Court, and all other officers of the United States, whose appointments are not herein otherwise provided for, and which shall be established by law: but the Congress may by law vest the appointment of such inferior officers, as they think proper, in the President alone, in the courts of law, or in the heads of departments.

The President shall have power to fill up all vacancies that may happen during the recess of the Senate, by granting commissions which shall expire at the end of their next session.

²¹ The National Guard of the United States, part of the reserve components of the United States Armed Forces, is a reserve military force, composed of National Guard military members or units of each state and the territories of Guam, the Virgin Islands, Puerto Rico, and the District of Columbia, for a total of 54 separate organizations. All members of the National Guard of the United States are also members of the militia of the United States as defined by 10 U.S.C. § 246. National Guard units are under the dual control of the state and the federal government.

หรือการคุกคามของสงคราม อาจตั้งระเบียบปฏิบัติในการตรวจสอบจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ (E-mail) รวมถึงการสื่อสารระหว่างสหรัฐอเมริกากับต่างชาติ

(3) ขอบเขตระยะเวลาของการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน

บทบัญญัติใน U.S.C. ได้บัญญัติไว้ใน Title 50 Chapter 34 Subchapter 2 มาตรา 1622 เรื่อง สถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติ (National emergencies) โดยได้กำหนดขอบเขตระยะเวลาของการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินไว้อย่างชัดเจน อำนาจของประธานาธิบดี อำนาจรัฐสภา รวมถึงกระบวนการควบคุมการใช้อำนาจโดยระยะเวลา ดังนี้

(3.1) กระบวนการสิ้นสุดผล (Termination methods)²²

สถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติใดที่ถูกประกาศโดยประธานาธิบดีตามบทบัญญัติ ส่วนนี้จะสิ้นสุดผลเมื่อ

(3.1.1) มีการลงมติร่วมกันของทั้งสองสภาให้สถานการณ์ฉุกเฉินสิ้นสุดไป

(3.1.2) ประธานาธิบดีประกาศให้สถานการณ์ฉุกเฉินนั้นสิ้นสุดไป

สถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติใด ๆ ที่ประกาศโดยประธานาธิบดี ให้สิ้นสุดไป ณ วันที่มีการกำหนดให้ สิ้นสุดตาม (1) หรือ ณ วันที่มีคำประกาศของประธานาธิบดีให้สถานการณ์ฉุกเฉินนั้นสิ้นสุดลงตาม (2) ของมาตรานี้ การใดก็ตามที่ได้ทำไปตามอำนาจหน้าที่เนื่องมาจากการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินแม้ จะเกิดขึ้นภายหลังวันที่ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินมิให้ถือว่าการสิ้นสุดดังกล่าวมีผลต่อ

²² U.S. Code § 1622 - National emergencies

(a) Termination methods Any national emergency declared by the President in accordance with this subchapter shall terminate if—

(1) there is enacted into law a joint resolution terminating the emergency; or

(2) the President issues a proclamation terminating the emergency.

Any national emergency declared by the President shall be terminated on the date specified in any joint resolution referred to in clause

1) or on the date specified in a proclamation by the President terminating the emergency as provided in clause

2) of this subsection, whichever date is earlier, and any powers or authorities exercised by reason of said emergency shall cease to be exercised after such specified date, except that such termination shall not affect—

(A) any action taken or proceeding pending not finally concluded or determined on such date;

(B) any action or proceeding based on any act committed prior to such date; or

(C) any rights or duties that matured or penalties that were incurred prior to such date.

ก. การกระทำและการดำเนินการทั้งหลายที่ยังอยู่ในระหว่างการสรุปหรือตัดสินใจขั้นสุดท้ายในวันที่สิ้นสุดสถานการณ์ฉุกเฉิน

ข. การกระทำ หรือการดำเนินการทั้งหลายที่โดยพื้นฐานแล้วได้กระทำลงก่อนสิ้นสุดการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน

ค. สิทธิและหน้าที่ทั้งหลายที่ได้กำหนดไว้แล้ว หรือโทษที่ได้รับแล้วก่อนวันสิ้นสุดสถานการณ์ฉุกเฉิน

บทบัญญัติข้อยกเว้นดังกล่าวข้างต้น เป็นการปิดช่องว่างของกฎหมายเนื่องจากประกาศการสิ้นสุดของสถานการณ์ฉุกเฉินโดยประธานาธิบดี การกระทำ หรือการดำเนินการจากการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินยังคงมีผลอยู่ สิ้นผลเฉพาะสถานการณ์ฉุกเฉินที่ยกเลิกเท่านั้น

(3.2) การสิ้นสุดของสถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติโดยการตรวจสอบของรัฐสภา (Termination review of national emergencies by Congress)²³

ภายในไม่เกิน 6 เดือน นับแต่มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติ หรือภายในไม่เกิน 6 เดือน นับแต่วันที่มีการขยายเวลาสถานการณ์ฉุกเฉินออกไปในแต่ละช่วง จะต้องมีการประชุมร่วมกันของทั้งสองสภา เพื่อลงมติร่วมกันว่าจะให้สถานการณ์ฉุกเฉินนั้นสิ้นสุดไปหรือไม่ ขั้นตอนนี้เป็น การตรวจสอบการใช้อำนาจของฝ่ายบริหาร โดยรัฐสภาว่ามีความจำเป็นจะต้องประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินต่อไปหรือไม่ จะเห็นได้ว่ามีกระบวนการตรวจสอบการใช้ อำนาจระหว่างที่มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในเรื่องเหตุผล ความจำเป็น และระยะเวลาในการประกาศไว้ทุกขั้นตอน

(3.3) การสิ้นสุดโดยอัตโนมัติของสถานการณ์ฉุกเฉิน (Automatic termination of national emergency) การอื่น: ขอยขยายระยะเวลาโดยประธานาธิบดีต่อรัฐสภา : การพิมพ์เผยแพร่ลงใน Federal Register²⁴

²³ U.S. Code § 1622 - National emergencies

(b) Termination review of national emergencies by Congress

Not later than six months after a national emergency is declared, and not later than the end of each six-month period thereafter that such emergency continues, each House of Congress shall meet to consider a vote on a joint resolution to determine whether that emergency shall be terminated.

²⁴ U.S. Code § 1622 - National emergencies

(d) Automatic termination of national emergency; continuation notice from President to Congress; publication in Federal Register

สถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติที่ประกาศโดยประธานาธิบดี ตามบทบัญญัติส่วนนี้ ให้สิ้นผลไป ณ วันที่ครบกำหนด 1 ปี นับจากที่ได้มีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินดังกล่าว และหากว่าประธานาธิบดีต้องการให้สถานการณ์ฉุกเฉินยังคงมีผลอยู่ต่อไปจะต้องขอขยายระยะเวลาการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน ภายในกำหนด 90 วัน ถ้าประธานาธิบดีมิได้พิมพ์เผยแพร่ Federal Register และแจ้งแก่รัฐสภาว่าสถานการณ์ฉุกเฉินจะคงมีผลอยู่ภายหลังจากวันครบกำหนด 1 ปีในการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินให้สถานการณ์ฉุกเฉินนั้นสิ้นผลไป บทบัญญัตินี้เป็นการสิ้นผลโดยอัตโนมัติหากไม่มีการดำเนินการตามขั้นตอนที่กฎหมายกำหนด

นอกจากนั้น บทบัญญัติของการสิ้นผลของประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินได้วางบทบัญญัติไว้ใน U.S.C. Title 50 Chapter 34 Subchapter 1 มาตรา 1601²⁵ การสิ้นผลของประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน (Termination of existing declared emergencies)

(3.3.1) อำนาจและหน้าที่ทั้งหลายที่เป็นของประธานาธิบดี และเจ้าหน้าที่อื่นของรัฐบาลกลางสหรัฐ หรือหน่วยงานทางบริหาร เช่น กระทรวง หรือหน่วยงานอื่นของรัฐบาล ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินแห่งชาติ ที่ยังมีผลอยู่จนถึงวันที่ 14 กันยายน ค.ศ. 1976 เว้นแต่

(ก) การกระทำและการดำเนินการทั้งหลายที่ยังอยู่ในระหว่างการสรุปหรือตัดสินใจขั้นสุดท้ายในวันดังกล่าว

Any national emergency declared by the President in accordance with this subchapter, and not otherwise previously terminated, shall terminate on the anniversary of the declaration of that emergency if, within the ninety-day period prior to each anniversary date, the President does not publish in the Federal Register and transmit to the Congress a notice stating that such emergency is to continue in effect after such anniversary.

²⁵ U.S. Code § 1601 - Termination of existing declared emergencies

(a) All powers and authorities possessed by the President, any other officer or employee of the Federal Government, or any executive agency, as defined in section 105 of title 5, as a result of the existence of any declaration of national emergency in effect on September 14, 1976, are terminated two years from September 14, 1976. Such termination shall not affect—

- (1) any action taken or proceeding pending not finally concluded or determined on such date;
- (2) any action or proceeding based on any act committed prior to such date; or
- (3) any rights or duties that matured or penalties that were incurred prior to such date.

(b) For the purpose of this section, the words “any national emergency in effect” means a general declaration of emergency made by the President.

(ข) การกระทำหรือการดำเนินการทั้งหลายที่โดยพื้นฐานแล้วได้กระทำลงก่อนวันดังกล่าว

(ค) สิทธิและหน้าที่ทั้งหลายที่ได้กำหนดไว้แล้วหรือโทษที่ได้รับแล้วก่อนวันดังกล่าว

(3.3.2) โดยความมุ่งหมายของบทบัญญัตินี้ คำว่า “สถานการณ์ฉุกเฉินทั้งหลายที่มีผลอยู่” (any national emergency in effect) นั้น หมายถึงสถานะของการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินที่กระทำโดยประธานาธิบดี

2) บทบัญญัติของกฎหมายเกี่ยวกับสถานการณ์ฉุกเฉินที่เกิดจากภัยพิบัติ

บทบัญญัติตาม U.S.C. Title 42 เรื่อง Disaster Relief – Emergency Preparedness ได้วางขั้นตอนการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินและภัยพิบัติ (Emergency And Disaster Declaration Process) ไว้ใน Chapter 68²⁶ ได้บัญญัติให้ประธานาธิบดีเป็นผู้มีอำนาจประกาศภาวะฉุกเฉินโดยผู้ว่าการรัฐจะต้องเสนอจัดทำรายงานเสนอถึงประธานาธิบดี เมื่อประธานาธิบดีประกาศภาวะฉุกเฉินแล้ว จะต้องคัดเลือกผู้ประสานงานกลางขึ้นมารับผิดชอบดูแลพื้นที่นั้น ๆ การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินจะต้องเสนอสภา Congress เพื่อเห็นชอบ ประธานาธิบดีมีอำนาจตามหลักทั่วไปใน U.S.C.

ในระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกาได้วางรูปแบบในการจัดตั้ง วิธีการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยพิบัติอย่างละเอียด ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ในแต่ละรัฐจะมีกฎหมายเกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือและเตรียมการสถานการณ์ฉุกเฉินที่เกิดจากภัยพิบัติธรรมชาติไว้ เรียกว่า State Natural Disaster Assistance Act กำหนดไว้ใน U.S.C. § 5170²⁷ ซึ่งได้ให้อำนาจผู้ว่าการรัฐ

²⁶ เนรัญชรา กอมะณี. (2553). *กฎหมายว่าด้วยความมั่นคงภายในราชอาณาจักร: ศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายมาเลเซีย สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส และอังกฤษ*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 55.

²⁷ U.S. Code § 5170 - Procedure for declaration

(a) In general

All requests for a declaration by the President that a major disaster exists shall be made by the Governor of the affected State. Such a request shall be based on a finding that the disaster is of such severity and magnitude that effective response is beyond the capabilities of the State and the affected local governments and that Federal assistance is necessary. As part of such request, and as a prerequisite to major disaster assistance under this chapter, the Governor shall take appropriate response action under State law and direct execution of the State’s emergency plan. The Governor shall furnish information on the nature and amount of State and local resources which have been or will be committed to alleviating the results of the disaster, and shall certify that, for the current disaster, State and local government obligations and expenditures (of which State commitments must be a

(Governor) ที่ได้รับผลกระทบเกี่ยวกับภัยพิบัติที่จะต้องควบคุมความรุนแรงที่เกิดขึ้น ที่ต้องดำเนินการโดยความจำเป็นเร่งด่วน ผู้ว่าการรัฐจะต้องรับผิดชอบในการจัดทำแผนสถานการณ์ฉุกเฉินมีหน้าที่จัดเตรียมข้อมูลทางธรรมชาติ และเสนอแนวทางแก้ปัญหาของท้องถิ่นที่เกิดขึ้น เพื่อระงับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นเสนอประธานาธิบดี ก่อนการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในสถานการณ์ที่ต้องการความช่วยเหลือช่วงเวลานั้น ๆ หากเกินกำลังที่จะยับยั้งหรือช่วยเหลือได้ ต้องนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผน การอพยพ การเตือนภัย การปฏิบัติการฉุกเฉิน การกักกัน การบรรเทาทุกข์ การฝึกการรับมือภาวะต่าง ๆ การประเมินเหตุการณ์ภายหลังภัยพิบัติ ตรวจสอบวิธีการเขียนรายงานประจำปี ประสานงานกับส่วนกลาง รัฐ และท้องถิ่น ในเรื่องการรับมือกับสถานการณ์ วิจัยและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี บทบัญญัติดังกล่าวได้วางแนวทางการบัญญัติกฎหมายเป็นแนวทางเดียวกันตามพระราชบัญญัติป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน พ.ศ. 2522 ของประเทศไทยที่มีการร่วมกันระหว่างหน่วยงานของรัฐให้ความช่วยเหลือประชาชน เพียงแต่บทบัญญัติของพระราชบัญญัติป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนมิได้กำหนดมาตรการ และขั้นตอนการให้ความช่วยเหลือเท่าระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกา

สำหรับเงื่อนไขการประกาศ ผลของการประกาศ และระยะเวลาการสิ้นสุดของสถานะฉุกเฉินเป็นไปตาม U.S.C. ที่ได้บัญญัติไว้มีระบบการควบคุมโดยสภา Congress มีกำหนดไม่เกิน 6 เดือน หลังจากประกาศสถานะฉุกเฉิน และทุก ๆ 6 เดือน ในกรณีที่สภาดังกล่าวยังคงมีอยู่ สภา Congress จะต้องประชุมร่วมกันเพื่อพิจารณาว่าสถานการณ์ฉุกเฉินนั้นควรจะสิ้นสุดในช่วงระยะเวลาใด บทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวได้บัญญัติเกี่ยวกับการปฏิบัติอย่างละเอียด โดยมีการวางระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน (Procedures Relating to the Use of Emergency Powers) เช่น ประธานาธิบดีจะต้องระบอบทบัญญัติของกฎหมายเสนอต่อรัฐสภา ประธานาธิบดีและหน่วยงานสหพันธรัฐจะต้องเก็บรายงาน บันทึกของกฎ และกฎข้อบังคับทั้งหมดต่อรัฐสภาระหว่างสถานการณ์ฉุกเฉินเพื่อประโยชน์ต่อการไต่ถามประมาณแผ่นดิน เป็นการตรวจสอบการใช้อำนาจ รวมถึงศึกษาปัญหา ข้อดีข้อเสียของการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน

ในการใช้อำนาจประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินในระดับท้องถิ่น (Local Emergency Declaration) มีความสอดคล้องกับการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินของสหพันธรัฐ (State of Emergency Proclamation) ดังนี้

significant proportion) will comply with all applicable cost-sharing requirements of this chapter. Based on the request of a Governor under this section, the President may declare under this chapter that a major disaster or emergency exists.

(1) การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินท้องถิ่น (Local Emergency Declaration) เป็นของผู้ว่าการรัฐ (Governor's State of Emergency Proclamation) โดยได้กำหนดระดับหรือชนิดของประกาศ (Types of Declaration) ไว้ดังนี้

ผู้ว่าการรัฐประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินได้เฉพาะสถานการณ์ฉุกเฉินที่เกิดจากภัยธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม แต่หากภัยพิบัติรุนแรงที่ในระดับรัฐ ไม่สามารถที่จะควบคุมสถานการณ์ได้จะต้องเสนอความต้องการจะให้ช่วยเหลือถึงสหพันธรัฐ เมื่อสหพันธรัฐเห็นว่าสถานการณ์รุนแรง (Federal Major Disaster) และต้องเข้าไปช่วยเหลือ ประธานาธิบดีสามารถใช้อำนาจในการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินที่เกิดจากภัยพิบัติได้ (President Declaration of a Federal Major Disaster or Emergency) การเสนอความต้องการของรัฐที่จะให้สหพันธรัฐเข้าไปช่วยเหลือนั้น รัฐที่ขอความช่วยเหลือต้องรายงานข้อมูลเกี่ยวกับชนิดของภัย วันที่เกิดเหตุ ผลกระทบที่เกิดขึ้นแล้ว ประกอบกับจะต้องมีเอกสารรายงานที่เกี่ยวกับ หนังสือรับรองการประเมินความช่วยเหลือ แผนการที่จะช่วยเหลือในสถานการณ์ฉุกเฉิน (Certification for implementation of the State Emergency Plan) ภา
รับรองเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายที่จะเกิดขึ้นร่วมกันระหว่างสหพันธรัฐ รวมถึงเงื่อนไขที่เสนอความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือที่อยู่นอกเหนือจากการควบคุมภายในรัฐนั้น มีการกำหนดรายละเอียดขอบเขตเกี่ยวกับเครื่องมือ บุคลากรที่ยังขาดแคลนประกอบกับแผนในการให้ความช่วยเหลือ จะเห็นว่าการดำเนินการระหว่างรัฐกับสหพันธรัฐได้วางระดับขั้นความร้ายแรงของสถานการณ์ และวางขั้นตอนแนวทางปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนมีหน่วยงานกลางที่เรียกว่า FEMA (Federal Emergency Management Agency)²⁸ บริหารโดยผู้อำนวยการ FEMA เป็นผู้เสนอแนะ และวางแนวทางการปฏิบัติในการช่วยเหลือก่อนเสนอต่อประธานาธิบดี ก่อนการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินตามคำเสนอความต้องการที่ได้รับการร้องขอ (Request for Emergency declaration) แต่ถ้าหาก FEMA ได้พิจารณาในเรื่องความเสียหาย ความพร้อมของแหล่งทรัพยากรของท้องถิ่น และรัฐประวัติศาสตร์ที่

²⁸ Federal Emergency Management Agency (FEMA) หรือ สำนักจัดการภาวะฉุกเฉินกลาง เป็นหน่วยงานรัฐของสหรัฐอเมริกาที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2522 สำหรับปฏิบัติการในสถานการณ์ฉุกเฉิน โดยมีหน้าที่หลักคือการประสานงานสำหรับแก้ปัญหาภัยพิบัติที่เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา

สำนักจัดการภาวะฉุกเฉินกลางจะเข้าไปช่วยจัดการเมื่อทางผู้ว่าการรัฐได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน และได้แจ้งเรื่องไปยังประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาให้ทางสำนักฯ ช่วยจัดการกับภัยพิบัติดังกล่าว การประสานงานของสำนักจัดการภาวะฉุกเฉินกลางนอกเหนือจากการจัดการและบรรเทาภัยพิบัติแล้ว สำนักฯ ยังมีผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชาชีพ ช่วยในการจัดการทั้งทางด้านบูรณะ โครงสร้างพื้นฐาน ประสานงานและช่วยเหลือธุรกิจขนาดกลางและเล็ก สำนักฯ ยังคงมีการจัดอบรมให้กับทางประชาชนเพื่อเตรียมความพร้อมในการรับมือสถานการณ์ภัยพิบัติที่จะเกิดขึ้นในอนาคต.

ผ่านมาในอดีต รวมถึงผลการปฏิบัติที่ผ่านมา FEMA อาจจะมีมอบให้ท้องถิ่น หรือผู้ว่าการรัฐ เป็นผู้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินเองได้

(2) การใช้อำนาจของประธานาธิบดีและผู้ว่าการรัฐ มีกรอบระยะเวลาบังคับที่จะต้องประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินภายในกำหนด เมื่อได้รับการร้องขอ โดยในกรณีที่ประธานาธิบดีได้รับคำร้องแล้ว กรณีการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินที่เกิดจากภัยพิบัติธรรมชาติ จะต้องประกาศภายใน 30 วัน นับแต่เกิดสถานการณ์ หากกรณีที่เป็นสถานการณ์ฉุกเฉินที่เกิดจากการก่อการร้าย นอกจากภัยพิบัติ ประธานาธิบดีจะต้องประกาศภายใน 5 วัน เพื่อเป็นการควบคุมการสั่งการไม่เกิดผลกระทบต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น การประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินและขอความช่วยเหลือของรัฐดังกล่าวจะต้องอยู่ภายใต้แผนการให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนของสหพันธรัฐ (Federal assistance under Federal Response Plan) สำหรับการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินของรัฐภายในท้องถิ่นจะต้องประกาศภายใน 10 วัน นับแต่วันเกิดสถานการณ์

3.2 กฎอัยการศึกในระบบกฎหมายไทย

ในการศึกษาวิเคราะห์ความหมายและขอบเขตของการใช้บังคับ คำว่า “เมื่อเวลาเกิดเหตุอันจำเป็นเพื่อรักษาความเรียบร้อยปราศจากภัย ซึ่งจะมาจากภายนอกหรือภายในราชอาณาจักร” ตามพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 นั้น มีความจำเป็นต้องศึกษาถึงความหมายของกฎอัยการศึก ประวัติความเป็นมาของกฎอัยการศึกในระบบกฎหมายไทย ตลอดจน โครงสร้างและเนื้อหาของพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.2.1 ความหมายของกฎอัยการศึก

เมื่อพิจารณาในแง่ประวัติศาสตร์ ความหมายของคำว่า “อัยการ” จะมีความหมายแตกต่างจากความหมายของคำว่า “อัยการ” ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน ในกฎหมายไทยเดิมคำว่า “พระอัยการ” หรือ “พระไอยการ” หมายถึง กฎหมายพื้นฐานของแผ่นดิน (Basic Law) ซึ่งทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม และหากมีปัญหาเกี่ยวกับพระอัยการ พระมหากษัตริย์ซึ่งมีหน้าที่ให้ความยุติธรรมจะต้องมีพระราชวินิจฉัย²⁹ ในปัจจุบันกฎหมายลายลักษณ์อักษรต่าง ๆ ของประเทศไทยไม่ได้มีการกำหนดบทนิยามคำว่า “กฎอัยการศึก”³⁰ ไว้แม้กระทั่งในพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 ก็ตาม

²⁹ แสง บุญเฉลิมวิภาส. (2552). *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย (The Thai Legal History)* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: วิทยุชน. หน้า 94.

³⁰ คำว่า “กฎอัยการศึก” แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า “Martial Law” (ศัพท์นิติศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พิมพ์ครั้งที่ 7 (แก้ไขเพิ่มเติม) กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์. หน้า 199.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525³¹ ได้ให้ความหมายของคำว่า “กฏอัยการศึก” หมายถึง “กฎหมายซึ่งได้ตราขึ้นไว้สำหรับประกาศใช้เมื่อมีเหตุจำเป็น เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง เช่น ในกรณีเกิดสงคราม การจลาจล ในเขตที่ประกาศใช้กฏอัยการศึก เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารมีอำนาจหน้าที่เหนือเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนในส่วนที่เกี่ยวกับการยุท การระงับปราบปรามหรือการรักษาความสงบเรียบร้อย และศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาบางอย่างที่ประกาศระงับไว้แทนศาลพลเรือน”

หากพิจารณาความหมายของคำว่า “กฏอัยการศึก” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542³² ได้ให้ความหมายของคำว่า “กฏอัยการศึก” ไว้ว่า หมายถึง “กฎหมายซึ่งได้ตราขึ้นไว้สำหรับประกาศใช้เมื่อมีเหตุจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง เช่น ในกรณีเกิดสงคราม การจลาจล ในเขตที่ประกาศใช้กฏอัยการศึกเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารมีอำนาจหน้าที่เหนือเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนในส่วนที่เกี่ยวกับการยุท การระงับปราบปราม หรือการรักษาความสงบเรียบร้อย และศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาบางอย่างที่ประกาศระงับไว้แทนศาลพลเรือน”

แต่หากพิจารณาความหมายของคำว่า “กฏอัยการศึก” ตามพจนานุกรมฉบับปัจจุบัน คือ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554³³ จะให้ความหมายด้วยคำดังกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “กฏอัยการศึก” (เป็นคำนาม) หมายความว่า “กฎหมายที่ใช้อำนาจเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารลดรอนสิทธิเสรีภาพบางประการของประชาชนได้ตามความจำเป็น ทั้งให้มีอำนาจหน้าที่เหนือเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนในส่วนที่เกี่ยวกับการยุท การระงับ การปราบปราม หรือการรักษาความสงบเรียบร้อย และศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาบางอย่างที่ประกาศระงับไว้แทนศาลพลเรือน การใช้กฏอัยการศึกจะกระทำได้เมื่อมีเหตุจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง เช่น ในกรณีเกิดสงคราม การจลาจล โดยจะให้ผลบังคับทุกท้องที่หรือบางท้องที่ก็ได้ตามความจำเป็น”³⁴

เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่า “กฏอัยการศึก” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ทั้ง 3 ฉบับ ดังกล่าวข้างต้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 และ ฉบับพ.ศ. 2542 ให้ความหมายของคำว่า “กฏอัยการศึก” เหมือนกัน แต่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ให้

³¹ ราชบัณฑิตยสถาน. (2525). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์ อจท.. หน้า 3.

³² ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์. หน้า 4.

³³ ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.

³⁴ ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.royin.go.th/dictionary/>. [2561, 28 พฤษภาคม].

ความหมายที่เหมือนกับสองฉบับดังกล่าว แต่มีถ้อยคำว่า “กฎหมายที่ใช้อำนาจเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร ลิดรอนสิทธิเสรีภาพบางประการของประชาชนได้ตามความจำเป็น” เพิ่มขึ้นจากทั้งสองฉบับ

ดังนั้น จึงสรุปความหมายของคำว่า “กฎอัยการศึก” หมายถึง กฎหมายที่ใช้อำนาจเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร ลิดรอนสิทธิเสรีภาพบางประการของประชาชนได้ตามความจำเป็น ทั้งให้มีอำนาจหน้าที่เหนือเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนในส่วนที่เกี่ยวกับการยุทศ การระงับ การปราบปราม หรือการรักษาความสงบเรียบร้อย และศาลทหารมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคืออาญาบางอย่างที่ประกาศระงับไว้แทนศาลพลเรือน การใช้กฎอัยการศึกจะกระทำได้เมื่อมีเหตุจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในบ้านเมือง เช่น ในกรณีเกิดสงคราม การจลาจล โดยจะให้มีผลบังคับทุกท้องที่หรือบางท้องที่ก็ได้ตามความจำเป็น

3.2.2 ความเป็นมาของกฎอัยการศึก

กฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึกนั้น แต่เดิมมาไม่ปรากฏว่าได้มีกฎหมายกำหนดไว้โดยเฉพาะ เช่น ในปัจจุบัน แต่จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ปรากฏว่ามีกฎหมายซึ่งใช้บังคับทำนองเดียวกันกับกฎอัยการศึกในปัจจุบันกระจัดกระจายอยู่ในกฎหมายต่าง ๆ แต่ละยุคแต่ละสมัย

ในสมัยพระเจ้ามังรายกษัตริย์แห่งลานนา ซึ่งทรงสร้างเมืองเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. 1835 โดยปรากฏหลักฐานอยู่ในกฎหมายพระเจ้ามังราย หรือมังรายราชศาสตร์ในมาตราหนึ่งบัญญัติไว้ว่า

“ในการรบผู้ใดหลบหนีละทิ้งผู้บังคับบัญชาให้ฆ่าเสีย ผู้บังคับบัญชาตามลำดับชั้นมีดังนี้ ไพร่ นายสิบ นายห้าสิบ นายร้อย เจ้าพัน เจ้าแสน และพระยา เมื่อฆ่าแล้วให้บริบครอบครัวทรัพย์สินทั้งสิ้น เพื่อมิให้ผู้อื่นดูเยี่ยงอย่าง ให้สักหมึกไว้ที่หน้าผากว่ามันผู้นี้เจ้านายไม่รับเลี้ยง เพื่อให้เป็นที่ละอายยิ่งนัก ในทำนองเดียวกัน ให้ฆ่าผู้ซึ่งละทิ้งลูกน้องในที่รบ ผู้บังคับบัญชามีลำดับลงมา ดังนี้ เจ้าแสน เจ้าหมื่น สามหมื่น และพันน้อย สามทำ กว้านไพร่ เมื่อฆ่าแล้วให้บริบเอาทรัพย์สินเสียทั้งสิ้น”³⁵

หมายความว่า กฎหมายตามมาตรานี้ กำหนดให้ลงโทษแก่ผู้ได้บังคับบัญชาที่ละทิ้งผู้บังคับบัญชาในขณะที่ทำการรบ และให้ลงโทษผู้บังคับบัญชาที่ละทิ้งผู้ได้บังคับบัญชาในเวลารบด้วยเช่นกัน

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่เช่นกัน ไม่ปรากฏว่าได้มีการประกาศใช้กฎอัยการศึกแต่อย่างใด แต่มีการบังคับทำนองเดียวกับพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก โดยแยกอยู่ตามกฎหมายต่าง ๆ หลายฉบับ ในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 มีกฎหมายที่ใช้บังคับโดยอนุโลมใกล้เคียงกับพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก คือ กฎหมายลักษณะอาญาหลวง แต่ไม่สามารถตรวจสอบรายละเอียดได้ว่ามีกฎหมายอะไรบ้างในสมัยนั้น ดังที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาเจ้าเมืองพิษณุโลกทรงบันทึกไว้ว่า

³⁵ หลวงสุทริวาทนฤพุมิต. (2512). *ประวัติศาสตร์กฎหมาย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมศาสตร์. หน้า 215.

“กฎหมายที่ตั้งครั้งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 จะมีอะไรบ้างรู้ไม่ได้หมคยู่เอง แต่ตรวจดูตามบานแผนกในกฎหมาย 2 เล่ม ได้ความว่ากฎหมายเหล่านี้ได้มีมาแต่ในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 คือ ลักษณะอาญาหลวง กำหนดโทษ 10 สถาน ตั้งเมื่อปีเถาะ ตรีศพ พุทธศักราช 1895 จุลศักราช 713”³⁶

ในแผ่นดินสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ก็มีกฎหมายที่ใช้บังคับใกล้เคียงกัน คือกฎหมายลักษณะอาญาศึก (อยู่ในลักษณะขบถศึก)³⁷ และในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระองค์ได้ทรงประกาศพระบรมราชโองการ กำหนดหน้าที่ในการบรรดอดจนกำหนดโทษต่อผู้ข้อย่อยในการรบไว้ดังต่อไปนี้

พระบาทสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ นายกลิลผู้เป็นเจ้าเกล้าภูวดลมณฑลสกลอาณาจักร มีพระราชโองการแก่แม่ทัพนายกองว่า แต่นี้สืบไป เมื่อนำ ถ้าเสด็จโดยพยุหบาทยาตราทัพไปการณรงค์สงครามนั้น ให้ยกบรรดทัพ แลปีกซ้ายปีกขวา ถืออาญาต้อนพลทั้งปวง แลให้นายกองยกบรรดภักทิกาย กองนำ กองหลัง ปีกซ้ายปีกขวา แต่ขุนหมื่นต้อนพลจงทุกกอง และให้แต่งลูกหลานอันไว้ใจได้นั้น ต้อนพลทั้งปวง หลังยกบรรดเป็นขันธ์ ถ้าผู้ใดต่อรบด้วยราชศัตรูมิฟังบังคับ ข้อย่อยในที่รบฟันเพื่อนจากขบวนทัพประการใด ถ้ามีบันดาศึกคี่นา แต่มา 800 ลงมาถึงไพร่ใช้โทษหนักเท่าใดให้ลงโทษโดยโทษาโทษนั้น ถ้ามีบันดาศึกคี่นา 1000 หนึ่งขึ้นไป ให้กุมตัวเอาไปส่งนายกองยกบรรดภักทิกาย ให้ลงโทษโดยโทษาโทษนั้น อนึ่ง ถ้าต่อรบด้วยราชศัตรูอยู่ ผู้ใดถอยออกมาชั่วตัวข้างหนึ่งให้ลงโทษระเวร แล้วให้ตัดดิน ตัดศิระเสียบไว้หน้าทัพ³⁸

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พ.ศ. 2347 จุลศักราช 1166 ได้ทรงตั้งกรรมการชำระสะสางพระราชกำหนดกฎหมายต่าง ๆ ที่กระจัดกระจายกันอยู่นั้นมาจัดลำดับหมวดหมู่เสียใหม่ และเรียกชื่อกฎหมายที่ชำระในครั้งนี้ว่า “กฎหมายตราสามดวง”³⁹

ในกฎหมายตราสามดวงลักษณะอาญาหลวง ปรากฏมีการบังคับใช้ทำนองเดียวกับกฎอัยการศึกอยู่หลายมาตรา เช่นในมาตรา 5 มีใจความว่า

มีพระราชโองการตรัสใช้เสนามนตรีมุข ลูกขุนให้ไปการณรงค์สงครามก็ดีแลทำการประการใด ๆ ก็ดี พระสุรัสวดีกะเกณฑ์ตนไป และตนมิไปการณรงค์ตามตรัสใช้แลมิไปกระทำตามกะเกณฑ์นั้นก็ดี ... แลเสนาบดีมุขมนตรีท่านผู้กะเกณฑ์ให้กระทำกำแพงแลประตูค่ายคูหอรบเชิงเทินเกย

³⁶ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2490). *ตำนานกฎหมายเมืองไทย*. พระนคร: อุตสาหกรรมพาณิชย์. หน้า 10.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 12.

³⁸ พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นราชบุรีดิเรกฤทธิ์. (รัตนโกสินทร์ศก 120). *กฎหมายราชบุรี เล่ม 2*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กองลหุโทษ. หน้า 253.

³⁹ พระยาศรีสุนทรโวหาร. (2502). *ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย*. กรุงเทพฯ: วิริยะการพิมพ์. หน้า 164.

ชลา ราชการบ้านเมืองสิ่งประการใดอันเป็นพนักงานของตน ๆ ละเลย ชักทอดราชการเสียก็ดี แลมิได้กระทำตามพนักงานกระทำนอกทำเหนือคำสั่ง แลกระทำเกินกฎหมาย ท่านบัญญัติแต่งตั้งไว้ท่านว่าละเมิดให้ลงโทษ 8 สถาน สถานหนึ่งคือให้ไหมจัตรูณ แล้วเอาตัวลงหล้าช้าง สถานหนึ่งคือให้ทวนด้วยลวดหนังแลไม้หวาย 50 ที⁴⁰

แสดงถึงอำนาจในการสั่งการของกษัตริย์ซึ่งถือเป็นผู้บังคับบัญชาทหารชั้นสูงสุดแก่แม่ทัพนายกองน้อยใหญ่ ให้ทำการรบหรือเตรียมการป้องกันบ้านเมือง ผู้ใดขัดคำสั่งมีโทษ 8 สถาน ซึ่งเป็นโทษหนัก นอกจากนั้นในกฎหมายลักษณะอาญาหลวง มาตรา 8 มีใจความว่า

“มีพระราชโองการตรัสสั่งประการใดชอบ ให้รับพระบรมราชโองการอย่าให้ขัด ถ้าผู้ใดมิฟังมิได้รับพระราชโองการ มิได้ทำตามพระเจ้าอยู่หัวท่านให้ลงโทษ 8 สถาน สถานหนึ่งให้รับราชบาทว์แล้วมาเสีย สถานหนึ่งให้ตัดหู ตัดปาก ตัดมือ ตัดตีนเสีย สถานหนึ่งให้รับราชบาทว์แล้วเอาตัวลงหล้าช้าง...”⁴¹

แสดงให้เห็นว่าเมื่อพระเจ้าแผ่นดินทรงมีพระประสงค์ประการใดก็จะประกาศพระบรมราชโองการ ผู้ใดมิฟังก็มีโทษ 8 สถานดังกล่าวแล้ว

ในกฎหมายตราสามดวง ลักษณะขบถศึก ปราบกฏหลักฐานเกี่ยวกับการใช้อำนาจบังคับแก่บรรดาทหารในการรบพุ่ง โดยกำหนดโทษแก่ผู้ขัดขืนหรือย่อท้อในการรบปรากฏตามมาตรา 16 มีใจความว่า

“ถ้าผู้ใดต่อรบด้วยราชศัตรู มิฟังบังคับย่อท้อในที่รบพินเพื่อนจากระบวนทัพประการใด ถ้ามีบันดาศึกดีแต่นา 800 ลงมาถึงไพร่ใช้ โทษหนักเท่าใดให้ลงโทษโดยโทษานุโทษนั้น ถ้าบันดาศึกดีนา 1000 ขึ้นไป ให้คุมตัวไปส่งแก่นายกองยกรบัตรเกียกกาย ให้ลงโทษโดยโทษานุโทษนั้น แลให้เกียกกายบันดาดีอาญาต้อนพลกฏหมายเอาโทษนั้นไปบอกแก่นายกอง และยกรบัตรเกียกกายให้พิจารณาโดยโทษ⁴²

มีความหมายว่า ทหารมีศึกดีนา 800 ลงมา หากย่อท้อในการรบ ผู้บังคับบัญชาลงโทษได้เอง แต่สำหรับทหารที่มีศึกดีนา 1000 ขึ้นไป ต้องนำส่งศาลทหารพิจารณาโทษ ซึ่งศาลทหารนั้นประกอบด้วยนายกอง คือผู้บังคับบัญชาจำเลย ยกรบัตร คือ ข้าราชการต่างพระเนตรพระกรรณที่พระ

⁴⁰ วิบูลย์ สุนทรพันธุ์. (2541). *การปรับปรุงกฎหมายเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศไทย: ศึกษากรณีพระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พ.ศ. 2457 พระราชบัญญัติว่าด้วยการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2495 และพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2549*. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 45.

⁴¹ พระยานิติศาสตร์ไพศาล. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 39. หน้า 250.

⁴² พระยานิติศาสตร์ไพศาล. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 39. หน้า 253.

เจ้าอยู่หัวแต่งตั้งขึ้นจากเมืองหลวงให้ไปประจำเมืองต่างๆ เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องกฎหมายและระเบียบราชการดี มีหน้าที่เกี่ยวกับคดีความตามกฎหมายรับเรื่องราวร้องทุกข์จากราษฎรเข้าร่วมฟังการสอบสวนของนครบาลเพื่อให้ความเป็นธรรมแก่ราษฎร ควบคุมตรวจตราการปฏิบัติราชการงานเมืองในหน่วยที่ตนรับผิดชอบอยู่ รวมทั้งรับผิดชอบราชการสงครามด้วย ในกรณีที่มีสงครามเกิดขึ้น ส่วนเกียกกายนั้น คือ เจ้าหน้าที่ต้อนรับทหารเข้ารบ ที่กล่าวมานี้ร่วมกันเป็นองค์คณะผู้พิพากษา

ในมาตรา 8 แห่งกฎหมายลักษณะขบถศึก บัญญัติว่า “อนึ่ง ถ้าข้าศึกมีมาให้ทำวญญูลูกขุนมนตรีมุข สั่งประชุม ณ ศาลากลาง ผู้ใดมิได้มาเป็นโทษกระบลให้ปรับตามโทษ”⁴³

เมื่อมีข้าศึกยกทัพมาเป็นหน้าที่ของผู้รั้งเมือง และข้าราชการชั้นหัวหน้าได้แก่ ปลัดเมือง และกรมการเมืองอื่นต้องร่วมประชุมปรึกษาหรือเพื่อต้านกำลังข้าศึกไว้รอจนกว่ากำลังทางเมืองหลวงจะยกมาช่วย บางครั้งอาจจะต้องใช้เวลานาน บางทีด้านทานไว้ไม่อยู่ต้องเสียเมืองให้แก่ข้าศึก พวกแม่ทัพนายกองต้องหนีข้าศึกมาเตรียมสู้ศึกในเมืองหลวงต่อไป เมืองเหล่านี้เป็นเมืองชายแดน เช่น เชียงใหม่ กาญจนบุรี กำแพงเพชร พิชณุโลก ฯลฯ เป็นต้น การประชุมปรึกษาหารือในการป้องกันเมืองนั้นต้องกระทำที่ศาลากลางเพื่อประสงค์จะให้กระทำโดยเปิดเผย ให้มีผู้คนได้รู้เห็นทั่วหน้ากัน ขุนนางผู้ใดไม่เข้าร่วมประชุมในเวลาที่มีศึกมีความผิดฐานขบถ เหตุผลก็คือ เมื่อข้าศึกยกมาตีเอาเมือง ผู้รั้งเมืองต้องร่วมมือร่วมใจกันป้องกันเมือง กฎหมายจึงกำหนดความผิดในการขาดหนีราชการรุนแรง เช่นเดียวกับกฎอัยการศึกในปัจจุบัน แต่สมัยนี้ยังไม่มีการใช้กฎอัยการศึก มีแต่คำว่า “พระราชอาญาในพระราชสงคราม” ดังในบทที่ 20 แห่งกฎหมายลักษณะขบถศึก “กฎหมายเอาบำเหน็จแลโทษ แลชื่อผู้ละเมิดพระราชอาญาในพระราชสงคราม”⁴⁴ และในมาตรา 14 แห่งกฎหมายลักษณะขบถศึกบัญญัติว่า

“...แลย่อท้อในราชการสงครามด้วยประการใด และจะลงโทษหนักก็ดี ถึงสิ้นชีวิตก็ดี ให้ยกบรรดแลลูกหลานนายกองยกบรรดเกียกกาย กฎหมายเอาบำเหน็จแลโทษ แลชื่อผู้ละเมิด พระราชอาญาในพระราชสงคราม จงมันคงโดยพนักงาน...”

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในเวลาสงครามกฎหมายจะบัญญัติโทษหนักไว้โดยเฉพาะในความผิดที่เกี่ยวกับความมั่นคงและความปลอดภัยของแผ่นดิน

ในมาตรา 12 แห่งพระไอยการลักษณะขบถศึก บัญญัติว่า

“ผู้ใดเป็นข้าพระเจ้าอยู่หัว พระเจ้าอยู่หัวทรงพระเมตตาพระราชทานเงินทอง เสื้อผ้าชุบซ่อม ตกแต่งเป็นถึงขุนหมื่น ครั่งอยู่มาเกิดจลาจลมีราชศัตรูเข้ามารบเอาบ้านเมืองแลมันผู้ซึ่งท่านแต่งตั้งเป็น

⁴³ พระยานิติศาสตร์ไพศาล. อ่างแล้วเชิงอรุณที่ 39. หน้า 250.

⁴⁴ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (2517). *ประวัติศาสตร์กฎหมาย กฎหมายตราสามดวง*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 449.

ขุนหมื่นนั้นมิได้คิดถึงคุณ ซึ่งท่านชบช้อม คิดขบถชักพาแนะนำราชศัตรูเข้ามาถึงพระนครให้รบเอาบ้านเมืองของพระเจ้าอยู่หัว สืบสวนเป็นสัจ ท่านให้ลงโทษโดยมั่นคงร้าย”

ในมาตรานี้ ผู้กระทำความผิดเป็นข้าราชการชั้นขุนหมื่น เมื่อราชศัตรูยกมาช่วยเหลือชักพาแนะนำราชศัตรูเข้ามาถึงพระนคร ผู้กระทำจึงมีความผิดฐานขบถในฐานะช่วยเหลือแนะนำราชศัตรู

ในมาตรา 13 แห่งไอยการลักษณระขบถศึก บัญญัติว่า

“ผู้ใดพระเจ้าอยู่หัวแต่งตั้งให้มียศฐาศักดิ์ แลเป็นนายหมวดนายกองทแกล้วทหารไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน มีการรณรงค์สงคราม มิได้อยู่ช่วยราชการพาครอบครัวอพยพหนีไปเข้าด้วยฆ่าศึก และไปซุ่มซ่อนอยู่ป่าดง ท่านว่าเป็นขบถให้ฆ่าเสียสิ้นทั้งโคตรอย่าให้ดูเยี่ยงอย่างกันต่อไป”⁴⁵

การถูกเกณฑ์ไปราชการสงคราม โดยผู้มีอำนาจและหน้าที่ได้สั่งเกณฑ์ได้แก่ พระสุภาวดีหรือมุขมนตรี ผู้ถูกเกณฑ์และพรรคพวกหลบหนีราชการ ผู้กระทำความผิดในขณะที่บ้านเมืองมีศึกและต้องการกำลังพลยกไปสู้ข้าศึก ถือว่าผู้ถูกเกณฑ์เป็นทหารแล้วกลับหนีราชการ ซึ่งถ้ากระทำในเวลาสงครามมีความผิดฐานหลบหนีราชการต่อหน้าราชศัตรู การหนีจากสนามรบกลับเข้าบ้านเข้าเมืองพร้อมกับพรรคพวกทำให้ทหารไม่ยำเกรงคำสั่งพระเจ้าอยู่หัวในยามสงคราม ซึ่งถือว่าเป็นแม่ทัพใหญ่ นอกจากนี้ยังทำให้ทหารอื่นเสียขวัญด้วย จึงกำหนดให้มีโทษฐานขบถ

ในพระราชกำหนดเก่านั้น มีกฎหมายให้อำนาจการเกณฑ์ราษฎร เพื่อเป็นทหารหรือเป็นบ่าวไพร่ตามกรมกอง หน่วยงานต่าง ๆ ดังปรากฏในกฎที่ 14 ว่า

“ให้เจ้าพระยาและพระยาหลวงเมือง เจ้าราชนิกุล นายหมื่น พัน ทนายฝ่ายทหาร ฝ่ายพลเรือน สมนอก สมในสังกัดพันทั้งปวง ยื่นทะเบียนทางว่าหมุ่ไพร่หลวงและพรรคพวกสมกำลังเลวไทย เลวทาสขึ้นไว้แก่พระสัสดีซ้ายความทุกหมุ่ทุกกรม ตามประเพณีแต่ก่อนแลอย่าให้พ้นเพื่อนเสียดราชการพระผู้เป็นเจ้า ถ้าพ้นเพื่อนเสียดราชการไปจะให้มิโทษจงหนักหนาตามพระอัยการและให้พระสัสดีซ้ายขวาบังคับบัญชาว่ากล่าวให้สำเร็จตามพระราชกำหนดกฎหมาย แลให้เจ้าหมุ่ฝ่ายทหารฝ่ายพลเรือนทั้งปวงเร่งพิจารณาหาบ่าวไพร่จงทุกหมุ่ทุกกรม ถ้าผู้ใดมิได้กระทำตามพระราชกำหนดกฎให้ไว้นี้ให้ลงโทษโดยโทษานุโทษ 8 สถาน...”⁴⁶

ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำการปรับปรุงชำระกฎหมายขนานใหญ่เพื่อปฏิรูประบบกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมของไทย ให้มีความทันสมัยเป็นสากล โดยมีพระราชกุศโลบายในอันที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องมือต่อรองกับประเทศจักรวรรดินิยมในการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ไทยต้องเสียเอกราชทางศาลไปให้กลับคืนมาซึ่งประเทศไทยก็สามารถดำเนินการเจรจาจนเป็นผลสำเร็จในเวลาต่อมา ในการปรับปรุง

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 450.

⁴⁶ วิบูลย์ สุนทรพันธุ์. อังแล้วเชิงอรธที่ 40. หน้า 49.

ชำระกฎหมายดังกล่าว ประเทศไทยมิได้มีแนวคิดที่จะริเริ่มให้มีการตรากฎอัยการศึกขึ้นเพื่อบังคับใช้เป็นการเฉพาะมาก่อนหากแต่เป็นผลสืบเนื่องมาจากที่ปรึกษากฎหมายของรัฐบาลไทยคนหนึ่งชื่อ นาย ยอร์ช ปาร์คู ชาวฝรั่งเศสซึ่งได้รับมอบหมายให้ดำเนินการร่างพระราชธรรมนูญศาลทหารบกขึ้น ต่อมา เมื่อได้ดำเนินการแล้วเสร็จปรากฏว่าร่างพระราชธรรมนูญศาลทหารบกฉบับนี้มีบทบัญญัติภาคหนึ่งได้ บัญญัติให้ศาลทหารบกมีอำนาจพิเศษในระหว่างเวลาที่ได้มีการประกาศใช้กฎอัยการศึกรวมอยู่ด้วย จึง เป็นเหตุให้ต้องทำการร่างกฎอัยการศึกฉบับแรกขึ้นมาเพื่อรองรับตามบทบัญญัติแห่งร่าง พระราชบัญญัติศาลทหารบกดังกล่าวให้มีความสมบูรณ์ครบถ้วน⁴⁷ ดังปรากฏตามพระราชปรารภใน การตรากฎอัยการศึกฉบับนี้ว่า

“...ตามระเบียบการที่จะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้ พระราชบัญญัติใหม่ แทนพระราชกำหนดกฎหมายต่างๆ ซึ่งใช้อยู่ ในพระราชอาณาจักรในเวลานี้ เพื่อปกครองการยุติธรรมของทหาร และในพระราชบัญญัติใหม่นั้นมีทั้งในส่วนพิเศษ ว่าด้วยศาลทหารบก เมื่อได้มีประกาศให้ใช้กฎอัยการศึก เพราะฉะนั้น ก่อนที่จะเริ่มใช้ พระราชบัญญัติใหม่นี้ สมควรตรากฎอัยการศึกขึ้นไว้...”

ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตรา พระราชบัญญัติฉบับนี้ขึ้นใช้บังคับเป็นกฎหมาย ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม ร.ศ. 126 ตรงกับปีพุทธศักราช 2450 โดยความในมาตรา 1 บัญญัติให้เรียกพระราชบัญญัตินี้ว่า “กฎ อัยการศึก ร.ศ. 126”

ต่อมาในปีพุทธศักราช 2457 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรด เกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 โดยให้ยกเลิกกฎอัยการศึก ร.ศ. 126 และให้ใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้แทน กฎอัยการศึกฉบับแรกนี้จึงมีผลใช้บังคับเพียง 7 ปี เหตุผลที่ยกเลิก กฎอัยการศึกฉบับแรกปรากฏตามพระราชปรารภในการตราพระราชบัญญัติฉบับใหม่นี้ว่า

“...กฎอัยการศึกซึ่งได้ตราเป็นพระราชบัญญัติไว้ตั้งแต่ พ.ศ.2450 (ร.ศ. 126) นั้น อำนาจเจ้าพนักงานฝ่ายทหารที่จะกระทำการใดๆ ยังหาตรงกับระเบียบพิไชยสงครามอันจะได้รับความเรียบร้อย ปราศจากโทษ ซึ่งจะมีมาจากภายนอกหรือเกิดขึ้นภายในได้โดย สดวกไม่ บัดนี้ สมควรแก้ไขกฎอัยการศึกแต่เปลี่ยนแปลงให้เหมาะ กับกาลสมัย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกกฎอัยการศึก

⁴⁷ วิภาณดา วรณวิเศษ. (2557). กฎหมายรักษาความมั่นคงของรัฐ: กฎอัยการศึก. *บทความวิชาการ*, สำนักงานเลขาธิการ วุฒิสภา. หน้า 3.

พ.ศ. 2450 (ร.ศ. 126) นั้นเสีย แลให้ใช้กฎอัยการศึกซึ่งได้ตราเป็น
พระราชบัญญัติขึ้นใหม่ดังต่อไปนี้”

พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พุทธศักราช 2457 ฉบับนี้ ยังคงใช้บังคับมาจนถึง
ปัจจุบันเป็นเวลา 100 ปี โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมให้เหมาะสมกับกาลสมัยในเวลาต่อมาอีก 5 ครั้ง⁴⁸

จากการศึกษาข้อมูลทางหลักฐานทางประวัติศาสตร์ประเทศไทย ได้มีการประกาศใช้กฎ
อัยการศึก ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จำนวน 14 ครั้ง ดังนี้⁴⁹

ครั้งที่ 1 ในสมัยพระยาพลพลพยุหเสนาเป็นนายกรัชมุนตรีและผู้บัญชาการทหารบกได้
ประกาศใช้กฎอัยการศึกในพื้นที่จังหวัดทหารบกกรุงเทพฯเมื่อวันที่ 12 ตุลาคม 2476 อันเนื่องมาจาก
เหตุการณ์กบฏบวรเดช

ครั้งที่ 2 พระบรมราชโองการประกาศใช้กฎอัยการศึกในพื้นที่ 24 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย
น่าน อุตรดิตถ์ เลย ชัยภูมิ อุตรธานี หนองคาย ขอนแก่น นครพนม ร้อยเอ็ด มหาสารคาม สกลนคร
นครราชสีมา อุบลราชธานี ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา นครนายก ระยอง ชลบุรี
จันทบุรี และตราด เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2484 อันเนื่องมาจากเหตุการณ์สงครามอินโดจีน

ครั้งที่ 3 พระบรมราชโองการประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 10
ธันวาคม 2484 อันเนื่องมาจากเหตุการณ์สงครามเอเชียบูรพาในสมัยที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็น
นายกรัชมุนตรี

ครั้งที่ 4 พระบรมราชโองการประกาศใช้กฎอัยการศึกในพื้นที่จังหวัดพระนคร และ
จังหวัดธนบุรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2494 อันเนื่องมาจากเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตันในสมัยที่จอมพล ป.
พิบูลสงครามเป็นนายกรัชมุนตรี

ครั้งที่ 5 พระบรมราชโองการประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 16
กันยายน 2500 อันเนื่องมาจากเหตุการณ์ที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการรัฐประหารรัฐบาล ของจอมพล
ป. พิบูลสงคราม

⁴⁸ การแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พุทธศักราช 2457 ทั้ง 5 ครั้ง ประกอบด้วย

- 1) พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมกฎอัยการศึก พ.ศ. 2457 พุทธศักราช 2485
- 2) พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2487
- 3) พระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พุทธศักราช 2457 พุทธศักราช 2488
- 4) พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2502
- 5) ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 303 ลงวันที่ 13 ธันวาคม พุทธศักราช 2515

⁴⁹ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2550). *กฎอัยการศึก* พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. หน้า 8-9.

ครั้งที่ 6 ประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2501 อันเนื่องมาจากเหตุการณ์จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำการรัฐประหารรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง ในขณะนั้น

ครั้งที่ 7 ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 2 ให้ใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2514 อันเนื่องมาจากเหตุการณ์จอมพลถนอม กิตติขจร ทำการรัฐประหารยึดอำนาจตนเอง

ครั้งที่ 8 คำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 1 ให้ใช้กฎอัยการศึก ทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม 2519 อันเนื่องมาจากเหตุการณ์ที่พลเรือเอกสงัด ชะลออยู่ ได้ดำเนินการปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน

ครั้งที่ 9 ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 2 ให้คงใช้กฎอัยการศึกตามประกาศ ของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 1 อยู่ต่อไป เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2520 อันเนื่องมาจากเหตุการณ์พลเรือเอกสงัด ชะลออยู่ ทำการรัฐประหารรัฐบาลในขณะนั้น

ครั้งที่ 10 ประกาศคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ฉบับที่ 4 เรื่อง การใช้ กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2534 อันเนื่องมาจากเหตุการณ์ พลเอกสุนทร คงสมพงษ์ ทำการรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

ครั้งที่ 11 ประกาศกองทัพบกที่ 4 เรื่อง การใช้กฎอัยการศึกในบางเขตพื้นที่ ของจังหวัดนราธิวาส เฉพาะอำเภอบาเจาะ อำเภอรือเสาะ อำเภอดากใบ อำเภอสุไหงปาดี อำเภอชิงอและอำเภอสุไหงโกทก จังหวัดปัตตานี เฉพาะอำเภอกะพ้อ และจังหวัดยะลา เฉพาะอำเภอรามัน เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2547⁵⁰

ครั้งที่ 12 ประกาศกองทัพบกที่ 4 เรื่อง การใช้กฎอัยการศึกในบางเขตพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส อำเภอเมือง อำเภอกวนโดน อำเภอละงู อำเภอท่าแพ จังหวัดสตูลอำเภอเมือง อำเภอหนองจิก อำเภอยะหริ่ง อำเภอมายอ อำเภอยะรัง อำเภอแม่ลาน อำเภอสายบุรีอำเภอทุ่งยางแดง อำเภอโคกโพธิ์ อำเภอไม้แก่น และอำเภอปะนาเระ จังหวัดปัตตานี อำเภอเมืองและกิ่งอำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2547⁵¹

⁵⁰ ประกาศกองทัพบกที่ 4 เรื่อง การใช้กฎอัยการศึกในบางเขตพื้นที่ ลงวันที่ 5 มกราคม พ.ศ. 2547 มิได้นำลงประกาศในราชกิจจานุเบกษา แต่เป็นกรณีที่ได้มีการนำรายงานรัฐบาลทราบแล้วในการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2547.

⁵¹ ประกาศกองทัพบกที่ 4 เรื่อง การใช้กฎอัยการศึกในบางเขตพื้นที่ ลงวันที่ 26 มกราคม พ.ศ. 2547 มิได้นำลงประกาศในราชกิจจานุเบกษา แต่เป็นกรณีที่ได้มีการนำรายงานรัฐบาลทราบแล้วในการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2547.

ครั้งที่ 13 ประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขให้ใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 อันเนื่องมาจากเหตุการณ์พลเอกสนธิ บุญยรัตกลิน ทำการรัฐประหารรัฐบาล พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร

ครั้งที่ 14 ประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 2/2557 เรื่อง การประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร โดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติได้ดำเนินการเข้าควบคุมอำนาจ การปกครองประเทศ เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557

3.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างบทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกับกฎอัยการศึก

การประกาศใช้กฎอัยการศึกเริ่มมีการบัญญัติรองรับไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยเริ่มปรากฏเป็นครั้งแรกในมาตรา 53 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 ซึ่งบัญญัติว่า

“พระมหากษัตริย์ทรงประกาศใช้กฎอัยการศึกตามลักษณะและวิธีการ ในพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก”

โดยมีเนื้อหาของบทบัญญัติเพียงวรรคเดียว บทบัญญัติลักษณะนี้ได้ปรากฏในรัฐธรรมนูญฉบับอื่น ๆ เรื่อยมา จนกระทั่งเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2492) ได้มีการบัญญัติเนื้อหาเกี่ยวกับการประกาศใช้กฎอัยการศึก โดยแบ่งแยกเป็นสองวรรค ซึ่งมาตรา 152 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 บัญญัติว่า

“มาตรา 152 พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศใช้ กฎอัยการศึก ตามลักษณะและวิธีการตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก

ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องประกาศใช้กฎอัยการศึกเฉพาะแห่งเป็นการรีบด่วน เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารย่อมกระทำได้ตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก”

อาจกล่าวได้ว่า บทบัญญัติที่เกี่ยวกับการประกาศใช้กฎอัยการศึกในรัฐธรรมนูญฉบับอื่น ๆ ต่อมา นั้น ต่างก็มีเนื้อหาเช่นเดียวกับมาตรา 152 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2492 ได้บัญญัติไว้ อีกทั้งมาตรา 188⁵² แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ก็บัญญัติไว้โดยมีเนื้อหาอย่างเดียวกัน แม้รัฐธรรมนูญฉบับนี้จะถูกยกเลิกโดยประกาศคณะรักษา

⁵² รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550. มาตรา 188 พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศใช้และเลิกใช้กฎอัยการตามลักษณะและวิธีการตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก

ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องประกาศใช้กฎอัยการศึกเฉพาะแห่งเป็นการรีบด่วน เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารย่อมกระทำได้ตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก.

ความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 5/2557 เรื่อง การสิ้นสุดชั่วคราวของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย⁵³ แล้วก็ตาม

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 176⁵⁴ ก็ได้บัญญัติให้อำนาจพระมหากษัตริย์ในการประกาศใช้กฎอัยการศึกและอำนาจในการประกาศเลิกใช้กฎอัยการศึก และในกรณีที่มีความจำเป็นต้องประกาศใช้กฎอัยการศึกเฉพาะแห่งเป็นการรีบด่วน เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารย่อมกระทำได้ตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก

โดยที่บทบัญญัติที่เกี่ยวกับการประกาศใช้กฎอัยการศึกในรัฐธรรมนูญ มักจะกำหนดเนื้อหาแบ่งแยกเป็นสองวรรคนั้น ผู้เขียนมีความเห็นว่า เมื่อพิจารณาสาระสำคัญของบทบัญญัตินี้ดังกล่าวแล้วสามารถอธิบายสาระสำคัญแต่ละวรรคได้ ดังนี้

กรณีวรรคหนึ่ง กำหนดให้เป็นพระราชอำนาจที่จะทรงประกาศใช้กฎอัยการศึกตลอดทั่วราชอาณาจักร แต่ทั้งนี้โดยมีเงื่อนไขสองประการ คือ

1) พระบรมราชโองการให้ประกาศใช้ กฎอัยการศึกไม่ว่าจะเป็นการเฉพาะแห่งหรือตลอดทั่วราชอาณาจักร จะต้องเป็นไปตามลักษณะ และวิธีการตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก

2) พระบรมราชโองการให้ประกาศใช้กฎอัยการศึกจะต้อง มีรัฐมนตรีคนหนึ่งลงนามรับสนองพระบรมราชโองการเสมอเนื่องจากเป็นพระบรมราชโองการ อันเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งสอดคล้องกับมาตรา 182⁵⁵ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2560)

กรณีวรรคสอง ถือเป็นข้อยกเว้นของวรรคแรก กล่าวคือ ถ้าจำเป็นที่จะต้องประกาศใช้กฎอัยการศึกเฉพาะแห่งเป็นการรีบด่วน เจ้าหน้าที่ทหารย่อมกระทำได้ตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก เช่น มีการก่อความไม่สงบในเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การจะนำความกราบบังคมทูลขอม

⁵³ โปรดดูประกาศคณะรักษาความสงบแห่งชาติ ฉบับที่ 5/2557 เรื่อง การสิ้นสุดชั่วคราว ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ลงวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 131 ตอนพิเศษ 84 ง เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2557.

⁵⁴ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. มาตรา 176 พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศใช้และเลิกใช้กฎอัยการศึก

ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องประกาศใช้กฎอัยการศึกเฉพาะแห่งเป็นการรีบด่วน เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารย่อมกระทำได้ตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก.

⁵⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560. มาตรา 182 บทกฎหมาย พระราชหัตถเลขา และพระบรมราชโองการอันเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน ต้องมีรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ เว้นแต่ที่มีบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นในรัฐธรรมนูญ.

ไม่เป็นการทันท่วงทีต่อสถานการณ์ จึงมีความจำเป็นจะต้องประกาศใช้กฎอัยการศึกโดยแม่ทัพภาคที่ 4⁵⁶ เป็นผู้ประกาศใช้กฎอัยการศึกในพื้นที่นั้น เป็นต้น

3.2.4 สถานการณ์หรือกรณีที่จะประกาศใช้กฎอัยการศึก

พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 มีเนื้อหาทั้งสิ้น 17 มาตรา ถือเป็นกฎหมายที่มีลักษณะแตกต่างจากกฎหมายอื่น กล่าวคือ แม้กฎหมายจะมีผลใช้บังคับแล้ว แต่การจะใช้อำนาจหรือมาตรการทางกฎหมายตามพระราชบัญญัตินี้ได้ ย่อมจะต้องดำเนินการตามเงื่อนไขที่ที่พระราชบัญญัติได้บัญญัติไว้ด้วย โดยพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวมีกระบวนการประกาศใช้กฎอัยการศึกผู้มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึก ผลของการประกาศใช้กฎอัยการศึก และการเลิกใช้กฎอัยการศึก ดังนี้

กฎหมายที่เป็นเครื่องมือพิเศษของรัฐสำหรับใช้ระงับยับยั้งและยุติสถานการณ์ร้ายแรงที่กระทบต่อความมั่นคงของประเทศและความสงบเรียบร้อยของประชาชนตามหลักการซึ่งเป็นที่ยอมรับของนานาอารยประเทศได้กำหนดวัตถุประสงค์สำคัญให้เป็นกฎหมายที่มีผลใช้บังคับได้อย่างจำกัดในลักษณะเป็นการชั่วคราว และการใช้อำนาจต่าง ๆ จะกระทำได้ก็แต่เพียงเท่าที่จำเป็นเฉพาะในกรณีที่เกิดหรืออาจเกิดมีสถานการณ์อันเป็นภัยร้ายแรงต่อความมั่นคงของประเทศเท่านั้น โดยกำหนดหลักการให้ต้องมีการประกาศใช้กฎอัยการศึกซึ่งกระทำโดยประมุขของรัฐหรือผู้มีอำนาจหน้าที่โดยตรง และต้องจำกัดการประกาศไว้เพียงภายในเขตพื้นที่ที่มีหรืออาจมีสถานการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นก่อน เจ้าหน้าที่จึงจะมีและใช้อำนาจหน้าที่ต่าง ๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ได้

สำหรับพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 ที่ใช้บังคับอยู่ในระบบกฎหมายไทยปัจจุบัน ก็ได้ตรารขึ้นโดยยึดถือตามหลักการสากลดังกล่าวข้างต้นเช่นกัน ส่วนสาระในรายละเอียดอาจมีความแตกต่างไปบ้างเพื่อความเหมาะสมกับสภาพข้อเท็จจริงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง วัฒนธรรมประเพณีของประเทศไทย และความเป็นอยู่ของประชาชน

สถานการณ์หรือกรณีที่จะประกาศใช้กฎอัยการศึกได้มีอยู่ 3 กรณี คือ

- (1) การประกาศใช้กฎอัยการศึกเมื่อมีสงคราม
- (2) การประกาศใช้กฎอัยการศึกเมื่อมีการจลาจล
- (3) การประกาศใช้กฎอัยการศึกเมื่อมีเหตุอันจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยอัน

เกิดจากภัยที่อาจจะมีมาจากภายนอกหรืออาจจะเกิดภายในราชอาณาจักร

⁵⁶ แม่ทัพภาค 4 ได้ประกาศกองทัพอากาศที่ 4 เรื่อง การใช้กฎอัยการศึกในบางเขตพื้นที่ ลงวันที่ 3 พฤศจิกายน 2548 ประกาศใช้กฎอัยการศึกในเขตพื้นที่อำเภอจะนะ และอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 เนื่องจากว่ามีเหตุก่อความไม่สงบในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส.

โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) การประกาศใช้กฎอัยการศึกเมื่อมีสงคราม

คำว่า “สงคราม” มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน คือ

“สงคราม คือ การต่อสู้ระหว่างรัฐตั้งแต่ 2 รัฐขึ้นไปโดยกองทัพเพื่อจุดประสงค์ที่จะล้มล้างอำนาจซึ่งกันและกัน”⁵⁷

“สงคราม คือ การต่อสู้โดยใช้กำลังอาวุธ ระหว่างชาติหรือรัฐ หรือระหว่างคณะบุคคลในรัฐเดียวกัน ด้วยความมุ่งหมายต่าง ๆ กัน หรือเป็นการต่อสู้ด้วยอาวุธระหว่างหมู่คณะหรือชาติที่เป็นศัตรูกัน”⁵⁸

“สงคราม คือ การใช้กำลังและอาวุธเข้าต่อสู้กันระหว่างชาติ หรือสภาวะการณ์ตามกฎหมายเกี่ยวกับการใช้กำลังอาวุธประจันหน้ากันระหว่างรัฐต่าง ๆ”⁵⁹

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542⁶⁰ ได้นิยามความหมายไว้ว่า “การรบที่มีคนจำนวนมากต่อสู้มาฟันกัน”

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554⁶¹ ได้นิยามความหมายไว้ว่า (คำนาม) น. การรบใหญ่ที่มีคนจำนวนมากต่อสู้มาฟันกัน, โดยปริยายหมายถึงอาการที่คล้ายคลึงเช่นนั้น เช่น สงครามชีวิต สงครามปาก

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เคยมีพระบรมราชาธิบายคำว่า “สงคราม” ไว้ในหัวข้อนานากฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองว่า คือ “การยุทธในระหว่างกองทัพของประเทศ หรือของประเทศและคณะซึ่งให้นับเป็นประเทศในระหว่างเวลายุทธ”

⁵⁷ Lauterpaech Oppenheim's. (1958). *International Law*. Vol II : Long Mans, Green and Co. p.202. อ้างถึงใน สุเทพ อัดถากร. (2515). *กฎหมายระหว่างประเทศกับการเมืองระหว่างประเทศ พฤติกรรมและเอกสาร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์. หน้า 23.

⁵⁸ Webster's New Twentieth Century Dictionary Unabridged. Second Edition. (1971). The World Publishing Company. p. 2059. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

⁵⁹ สุเทพ อัดถากร. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 57. หน้า 468.

⁶⁰ ราชบัณฑิตยสถาน. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 32. หน้า 1112.

⁶¹ ราชบัณฑิตยสภา. (2554). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <http://www.royin.go.th/dictionary/>. [2561, 28 พฤษภาคม].

นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 177⁶² ได้บัญญัติว่า “พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศสงครามเมื่อได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา...”

พิจารณาจากความหมายดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า “สงคราม” หมายถึง การต่อสู้ด้วยกองทัพระหว่างรัฐซึ่งเกิดจากเจตนาที่จะทำสงครามของทั้งสองฝ่าย หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งและกระเพื่อประโยชน์ของชาติ

สงครามแบ่งออกได้เป็น 2 อย่าง คือ สงครามที่มีการประกาศ และสงครามที่ไม่มีการประกาศ⁶³ ซึ่งเมื่อพิจารณาสถานการณ์อื่นที่กฎหมายบัญญัติให้เป็นกรณีที่จะนำมาซึ่งการประกาศให้ใช้กฎอัยการศึกได้ประกอบกันแล้ว คำว่า “สงคราม” ในที่นี้น่าจะมีความหมายที่จำกัดเฉพาะแต่เพียงสงครามที่มีการประกาศอย่างเป็นทางการตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญมาตรา 177 ดังกล่าว

2) การประกาศใช้กฎอัยการศึกเมื่อมีการจลาจล

คำว่า “จลาจล” นั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้นิยามความหมายไว้ว่า “ความปั่นป่วนวุ่นวายไม่มีระเบียบ”⁶⁴

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ได้นิยามความหมายไว้ว่า “ความปั่นป่วนวุ่นวายไม่มีระเบียบ” ซึ่งให้ความหมายไว้เช่นเดียวกับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

ตามประมวลกฎหมายลักษณะอาญา ได้บัญญัติความผิดฐานก่อจลาจลไว้ตามมาตรา 183 ความว่า “ถ้าบุคคลมั่วสุมกัน ณ ที่ใดใดตั้งแต่สิบคนขึ้นไป ใช้กำลังกระทำร้าย หรือมุ่งจะร้ายก็ดี หรือมันกระทำการอย่างใดใดขึ้นให้วุ่นวายในบ้านเมืองของท่านก็ดี ท่านว่ามันมีความผิดฐานก่อจลาจล”⁶⁵ และตามประมวลกฎหมายอาญานั้น ถึงแม้จะไม่ได้มีบทบัญญัติใดกล่าวถึงคำว่า “จลาจล” ไว้โดยตรงก็ตาม แต่ในความผิดเกี่ยวกับความสงบสุขของประชาชนตามมาตรา 215 ได้บัญญัติลักษณะความผิดไว้ในทำนองเดียวกันว่า “ผู้ใดมั่วสุมกันตั้งแต่สิบคนขึ้นไป ใช้กำลังประทุษร้าย มุ่งจะร้ายจะใช้กำลังประทุษร้ายหรือกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดให้เกิดความวุ่นวายในบ้านเมือง ...”

⁶² มาตรา 177 พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศสงครามเมื่อได้รับความเห็นชอบของรัฐสภา

มติให้ความเห็นชอบของรัฐสภาต้องมีคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภา

⁶³ สุเทพ อรรถการ. อ่างแล้วเชิงอรุณที่ 57. หน้า 469.

⁶⁴ ราชบัณฑิตยสถาน. อ่างแล้วเชิงอรุณที่ 32. หน้า 292.

⁶⁵ สุเทพ อรรถการ. อ่างแล้วเชิงอรุณที่ 57. หน้า 24.

ข้อบังคับกระทรวงกลาโหม ว่าด้วยการใช้กำลังทหาร การเคลื่อนกำลังทหาร และการเตรียมพร้อม พ.ศ. 2545⁶⁶ ได้กำหนดนิยามคำว่า “การจลาจล” หมายความว่า “การก่อความวุ่นวายในบ้านเมือง ซึ่งมีความรุนแรงถึงขนาดมีผลกระทบต่อความมั่นคง”

ตัวอย่างที่มีการประกาศใช้กฎอัยการศึกโดยอาศัยเหตุมีการจลาจลเกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2476 สมัยที่นายพันเอกพล พลพยุหเสนา ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ได้ประกาศใช้กฎอัยการศึกในพื้นที่จังหวัดใหญ่ทหารบกกรุงเทพฯ สาเหตุเนื่องมาจากกองทหารบกที่มาจากจังหวัดนครราชสีมา เกิดยิงกับกองทหารทางกรุงเทพฯ⁶⁷

3) การประกาศใช้กฎอัยการศึกเมื่อมีเหตุอันจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยอันเกิดจากภัยที่อาจจะมิมาจากภายนอกหรืออาจจะเกิดภายในราชอาณาจักร

โดยที่มาตรา 2 แห่งพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชกำหนดแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พ.ศ. 2457 พระพุทธศักราช 2485 บัญญัติว่า

“...เมื่อเวลามีเหตุอันจำเป็นเพื่อรักษาความเรียบร้อย
ปราศจากภัยซึ่งจะมีมาจากภายนอกหรือภายในราชอาณาจักร
แล้ว จะต้องมีประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้กฎอัยการศึก
ทุกมาตราหรือแต่บางมาตรา...”

มีข้อพิจารณาในชั้นนี้ คือ คำว่า “เมื่อเวลามีเหตุอันจำเป็น” นั้น จะพิจารณาให้มีขอบเขตเพียงใด คำว่า “เหตุอันจำเป็น” เป็นคำกว้าง หมายถึงถึงเมื่อเวลาที่สงคราม การจลาจล หรือเหตุอื่นที่มีใช้การจลาจลด้วย เช่น การลอบวางเพลิงหลาย ๆ แห่ง เป็นต้น

คำว่า “เหตุอันจำเป็น” นั้น เป็นคำทั่วไปที่มีความหมายกว้าง ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 และพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ตลอดจนกฎหมายอื่น ๆ ก็มีได้นิยามความหมายเฉพาะของคำนี้ไว้

พลโท ไสว ดวงมณี อดีตเจ้ากรมพระธรรมนูญ เคยเสนอแนวทางการพิจารณาคำว่า “เหตุจำเป็น”⁶⁸ ไว้ในเอกสารประกอบคำบรรยายกฎอัยการศึก โรงเรียนเหล่าทหารพระธรรมนูญว่า

⁶⁶ ข้อบังคับกระทรวงกลาโหม ว่าด้วยการใช้กำลังทหาร การเคลื่อนกำลังทหาร และการเตรียมพร้อม พ.ศ. 2545 มิได้มีการประกาศในราชกิจจานุเบกษา จึงได้คัดลอกข้อความคำว่า “จลาจล” มาแสดงไว้ทั้งหมดแล้ว.

⁶⁷ ประกาศใช้กฎอัยการศึกในพื้นที่จังหวัดใหญ่ทหารบกกรุงเทพฯ. (2476,12 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 50, หน้า 597.

⁶⁸ ไสว ดวงมณี, พลโท. (ม.ป.ป.). *เอกสารประกอบคำบรรยายกฎอัยการศึก*. กรุงเทพฯ: โรงเรียนเหล่าทหารพระธรรมนูญ.

“เป็นคำกว้างหมายความรวมทั้งเมื่อมีสงครามหรือจลาจล หรือเหตุอื่นที่ไม่ใช่สงครามหรือจลาจลด้วย เมื่อเวลาเกิดเหตุอันจำเป็นดังกล่าวจะได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้กฎอัยการศึก การประกาศใช้กฎอัยการศึกตามกรณีนี้เป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์เท่านั้น” ซึ่งเมื่อพิจารณาตามมาตรา 2 แห่งพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 และที่แก้ไขเพิ่มเติมที่บัญญัติว่า “เมื่อมีเหตุอันจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยปราศจากภัย ซึ่งจะมีมาจากภายนอกหรือภายในราชอาณาจักรแล้ว จะได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้กฎอัยการศึก . . .” และโดยข้อเท็จจริงนั้น ประกาศพระบรมราชโองการจะมีขึ้นได้ก็แต่โดยพระมหากษัตริย์เท่านั้น กรณีจึงจะเป็นที่ชัดเจนว่า เหตุอันจำเป็นที่จะนำมาใช้ในการประกาศใช้กฎอัยการศึกได้นั้น เป็นพระราชอำนาจโดยแท้ของพระมหากษัตริย์เท่านั้นที่จะทรงใช้พระราชวินิจฉัยได้ สอดคล้องตามแนวความคิดของพลโท ไสว ความณี ดังกล่าวข้างต้น

พิจารณาแล้ว ผู้เขียนมีความเห็นว่า “เหตุอันจำเป็น” นั้นมีความหมายรวมทั้งเมื่อมีสงครามหรือจลาจล หรือเหตุอื่นที่ไม่ใช่สงครามหรือจลาจลด้วย การพิจารณาจึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์ในขณะนั้นประกอบกับจุดมุ่งหมาย “เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยปราศจากภัยซึ่งจะมีมาจากภายนอกหรือภายในราชอาณาจักรแล้ว” จึงจะมีเหตุเพียงพอที่จะได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้กฎอัยการศึก ซึ่งผู้เขียนจะได้วิเคราะห์เหตุอันจำเป็นในการประกาศใช้กฎอัยการศึกทุกฉบับที่ผ่านมาของประเทศไทยในบทที่ 4 ต่อไป

3.2.5 ผู้มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึก

พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 ได้กำหนดผู้มีอำนาจที่จะประกาศไว้ ดังนี้

1) พระมหากษัตริย์

ซึ่งการดำเนินการประกาศในกรณีนี้จะต้องทำเป็นประกาศพระบรมราชโองการ และอาจจะประกาศใช้กฎอัยการศึกได้ทั่วราชอาณาจักรหรือเฉพาะเขตพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งก็ได้ โดยเหตุที่จะประกาศใช้กฎอัยการศึกในกรณีนี้ กฎหมายได้กำหนดไว้ว่า “เมื่อเวลาเกิดเหตุอันจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยปราศจากภัย ซึ่งจะมีมาจากภายนอกหรือภายในราชอาณาจักร...” และในประกาศดังกล่าวอาจจะกำหนดให้ใช้อำนาจในกฎอัยการศึกในทุกมาตราหรือบางมาตราหรือข้อความส่วนใดส่วนหนึ่งของมาตราก็ได้⁶⁹

⁶⁹ มาตรา 2 เมื่อเวลาเกิดเหตุอันจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยปราศจากภัย ซึ่งจะมีมาจากภายนอกหรือภายในราชอาณาจักรแล้ว จะได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้กฎอัยการศึกทุกมาตราหรือแต่บางมาตรา หรือข้อความส่วนใดส่วนหนึ่งของมาตรา ตลอดจนการกำหนดเงื่อนไขแห่งการใช้บทบัญญัตินั้นบังคับในส่วนใดส่วนใดของราชอาณาจักรหรือตลอดทั่วราชอาณาจักร และถ้าได้ประกาศใช้เมื่อใด หรือ ณ ที่ใดแล้ว บรรดา

บทบัญญัติตามมาตรา 2 แห่งพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 ดังกล่าว มีความสอดคล้องกับบทบัญญัติตามมาตรา 176⁷⁰ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่บัญญัติว่าให้เป็นอำนาจพระมหากษัตริย์ในการประกาศใช้และยกเลิกใช้กฎอัยการศึก

2) ผู้บังคับบัญชาทหาร

พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 มาตรา 4⁷¹ ได้แบ่งแยกเป็น 2 กรณีคือ

กรณีที่หนึ่ง ผู้บังคับบัญชาทหาร ณ ท้องที่ที่มีสงครามหรือการจลาจลเกิดขึ้นแล้ว ซึ่งมีกำลังทหารอยู่ในบังคับไม่น้อยกว่าหนึ่งกองพัน หรือ

กรณีที่สอง ผู้บังคับบัญชาในป้อมหรือที่มั่นอย่างใด ๆ ของทหาร ณ ท้องที่ที่มีสงครามหรือการจลาจลเกิดขึ้นแล้ว โดยไม่จำเป็นต้องมีกำลังทหารอยู่ใต้บังคับบัญชาถึงหนึ่งกองพันเท่านั้น และเมื่อได้ใช้อำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกภายในเขตอำนาจหน้าที่ของกองทหารที่ตนเป็นผู้บังคับบัญชาทหารอยู่นั้นแล้ว ต้องรายงานให้รัฐบาลทราบโดยเร็วที่สุดด้วย

ผู้บังคับบัญชาทหารที่จะประกาศใช้กฎอัยการศึกตามมาตรา 4 นี้ กฎหมายให้มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้เฉพาะแต่ในเขตอำนาจหน้าที่เท่านั้น และ เมื่อประกาศใช้กฎอัยการศึกแล้วก็ต้องรีบรายงานให้รัฐบาลทราบโดยเร็วที่สุด

ผู้มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกซึ่งเป็นผู้บังคับบัญชาทหารและมีกำลังอยู่ใต้บังคับไม่น้อยกว่าหนึ่งกองพันนั้น ปรากฏตามตัวอย่างที่ พลโท ไสว ดวงมณี อดีตเจ้ากรมพระธรรมนูญ เคยยกขึ้นแสดงไว้ในเอกสารประกอบคำบรรยายกฎอัยการศึก โรงเรียนเหล่าทหารพระธรรมนูญว่า ได้แก่⁷²

(1) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นผู้บังคับบัญชาชั้นสูงสุดของทหารมีกำลังทั้งกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ อยู่ในบังคับบัญชา รัฐมนตรีว่าการ

ข้อความในพระราชบัญญัติหรือบทกฎหมายใดๆ ซึ่งขัดกับความของกฎอัยการศึกที่ใช้บังคับต้องระงับและใช้บทบัญญัติของกฎอัยการศึกที่ใช้บังคับนั้นแทน.

⁷⁰ มาตรา 176 พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศใช้และเลิกใช้กฎอัยการศึก

ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องประกาศใช้กฎอัยการศึกเฉพาะแห่งเป็นการรีบด่วน เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร ย่อมกระทำได้ตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก.

⁷¹ มาตรา 4 เมื่อมีสงครามหรือจลาจลขึ้น ณ แห่งใดให้ผู้บังคับบัญชาทหาร ณ ที่นั้น ซึ่งมีกำลังอยู่ใต้บังคับไม่น้อยกว่าหนึ่งกองพัน หรือเป็นผู้บังคับบัญชาในป้อมหรือที่มั่นอย่างใด ๆ ของทหารมีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกเฉพาะในเขตอำนาจหน้าที่ของกองทหารนั้น ได้แต่จะต้องรีบรายงานให้รัฐบาลทราบโดยเร็วที่สุด.

⁷² ไสว ดวงมณี, พลโท. อ่างแล้วเชิงอรรถที่ 68. หน้า 43.

กระทรวงกลาโหม จึงเป็นผู้บังคับบัญชาทหารที่มีอำนาจประกาศให้ใช้กฎอัยการศึกได้ทั่วทั้งราชอาณาจักร หรือแต่บางส่วนของราชอาณาจักรก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควรภายใต้สถานการณ์ที่กฎหมายกำหนด

(2) ผู้บัญชาการทหารสูงสุด มีกำลังทหารทั้งกองทัพบก กองทัพเรือ และกองทัพอากาศ อยู่ในบังคับบัญชา ผู้บัญชาการทหารสูงสุด จึงเป็นผู้บังคับบัญชาทหารที่มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้ทั่วทั้งราชอาณาจักร หรือแต่บางส่วนของราชอาณาจักรก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควรภายใต้สถานการณ์ที่กฎหมายกำหนดเช่นเดียวกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

(3) ผู้บัญชาการทหารบก มีกำลังทหารในกองทัพบกอยู่ในบังคับบัญชา ซึ่งในขณะนั้นมณฑลทหารบก และจังหวัดทหารบกมีเขตพื้นที่ทั่วราชอาณาจักร ผู้บัญชาการทหารบก จึงมีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้ทั่วทั้งเขตพื้นที่กองทัพบก มณฑลทหารบก และจังหวัดทหารบก หรือเพียงส่วนหนึ่งส่วนใดของพื้นที่ดังกล่าวก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควรภายใต้สถานการณ์ที่กฎหมายกำหนด

(4) แม่ทัพภาค⁷³ คือ แม่ทัพภาคที่ 1 ตั้งอยู่จังหวัดพระนคร แม่ทัพภาคที่ 2 ตั้งอยู่ที่จังหวัดพิษณุโลก แม่ทัพภาคที่ 3 ตั้งอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา และแม่ทัพภาคที่ 4 ตั้งอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา แม่ทัพภาคแต่ละภาค จึงมีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้เฉพาะภายในเขตอำนาจหน้าที่ของกองทัพบกนั้น ๆ

(5) ผู้บัญชาการกองเรือยุทธการ มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้เฉพาะภายในเขตท้องที่ของกองเรือยุทธการ

(6) ผู้บังคับการกองบินยุทธการ มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้เฉพาะภายในเขตหน้าที่ของกองบินยุทธการ

(7) ผู้บังคับการกรมอากาศยานโยธา มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้เฉพาะภายในเขตอำนาจหน้าที่ของกรมอากาศยานโยธา

(8) แม่ทัพซึ่งได้รับแต่งตั้งขึ้นในเวลาสงคราม ย่อมมีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้เฉพาะภายในเขตอำนาจหน้าที่กองทัพของตน

⁷³ ตัวอย่างการใช้อำนาจของแม่ทัพภาค ในการประกาศใช้กฎอัยการศึก เช่น แม่ทัพภาค 4 ได้ประกาศกองทัพบกที่ 4 เรื่อง การใช้กฎอัยการศึกในบางเขตพื้นที่ ลงวันที่ 3 พฤศจิกายน 2548 ประกาศให้ใช้กฎอัยการศึกในเขตพื้นที่อำเภอจะนะ และอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พุทธศักราช 2457 เนื่องจากว่ามีเหตุก่อความไม่สงบในเขตพื้นที่จังหวัดปัตตานี จังหวัดยะลา และจังหวัดนราธิวาส.

(9) ผู้บัญชาการกองพล ผู้บังคับการกองบินใหญ่ ผู้บังคับการกองบินภาค และผู้บังคับการกองบินน้อย มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้เฉพาะภายในเขตอำนาจหน้าที่ของกองพล กองบินใหญ่ กองบินภาค และกองบินน้อยนั้นๆ

(10) ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 5 ตั้งอยู่ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช มีกำลังทหารอยู่ในบังคับบัญชาไม่น้อยกว่า 1 กองพัน จึงมีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้เฉพาะภายในเขตอำนาจหน้าที่ของมณฑลทหารบกที่ 5 คือ จังหวัดนครศรีธรรมราช

(11) ผู้บังคับการกรม มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้เฉพาะภายในเขตอำนาจหน้าที่ของกรมนั้น ๆ

(12) ผู้บังคับกองพัน มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้เฉพาะภายในเขตอำนาจหน้าที่ของกองพันนั้น ๆ

ส่วนผู้บัญชาการทหารเรือ และผู้บัญชาการทหารอากาศ นั้น แต่เดิมมีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้เฉพาะภายในเขตอำนาจหน้าที่ของกองทัพของตน นับแต่ปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา เมื่อได้มีพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการและกำหนดหน้าที่ของส่วนราชการกองทัพบก กระทรวงกลาโหม พ.ศ. 2500⁷⁴ ใช้บังคับกำหนดเขตพื้นที่ของทหารบกคลุมทั้งหมดอยู่แล้ว เขตพื้นที่ของกองทัพเรือและกองทัพอากาศจึงไม่มีเหลืออยู่ ผู้บัญชาการทหารเรือและผู้บัญชาการทหารอากาศ จึงไม่มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกได้อีก

ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 1 ตั้งอยู่ที่จังหวัดพระนคร ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 2 ตั้งอยู่ที่จังหวัดปราจีนบุรี ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 3 ตั้งอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ผู้บัญชาการทหารบกที่ 4 ตั้งอยู่ที่จังหวัดนครสวรรค์ ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 6 ตั้งอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานี และผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 7 ตั้งอยู่ที่จังหวัดลำปาง ไม่มีกำลังทหารอยู่ในบังคับบัญชา ผู้บัญชาการมณฑลทหารบกจึงไม่มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึก

กล่าวโดยสรุป คือ เมื่อพระมหากษัตริย์มีพระบรมราชโองการให้ประกาศใช้กฎอัยการศึกก็ดี หรือผู้บังคับบัญชาทหารประกาศใช้กฎอัยการศึกก็ดี อำนาจของกฎอัยการศึกย่อมใช้ได้เหมือนกัน เพียงแต่ในกรณีผู้บังคับบัญชาทหารจะมีอำนาจเพียงภายในเขตอำนาจของตน และเมื่อได้ใช้อำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกแล้วต้องรีบรายงานให้รัฐบาลทราบโดยเร็วที่สุด ซึ่งนอกจากจะเป็นไปตามพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 และที่แก้ไขเพิ่มเติมแล้ว ยังสอดคล้องเป็นไปตามนัยมาตรา 176⁷⁵ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ที่

⁷⁴ พระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการและกำหนดหน้าที่ของส่วนราชการกองทัพบก กระทรวงกลาโหม. (2500, 28 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 74 (ตอนที่ 111), หน้า 1.

⁷⁵ มาตรา 176 พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการประกาศใช้และเลิกใช้กฎอัยการศึก

บัญญัติว่าให้อำนาจในการประกาศใช้และเลิกใช้กฎอัยการศึกเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ตามลักษณะและวิธีการตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก และในกรณีที่มีความจำเป็นต้องประกาศใช้กฎอัยการศึกเฉพาะแห่งเป็นการรีบด่วน เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารย่อมกระทำได้ตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก

อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่า ข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติปรากฏว่า ประเทศไทยเคยมีการประกาศให้ใช้กฎอัยการศึกกรณีมีเหตุจำเป็นที่มีได้มีสถานการณ์สงครามหรือการจลาจล และให้ใช้บังคับกฎอัยการศึกได้ทั้งในลักษณะเต็มรูปแบบและพื้นที่หรือแต่บางส่วนที่มีได้ตราเป็นประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้กฎอัยการศึกโดยพระมหากษัตริย์ หรือเป็นประกาศที่ออกโดยผู้บังคับบัญชาทหารดังที่ได้บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 หากแต่เป็นการออกประกาศหรือคำสั่งโดยคณะปฏิวัติ หรือคณะบุคคลที่ได้เข้ายึดอำนาจการปกครองประเทศภายหลังการปฏิวัติรัฐประหารในหลายกรณีเช่นกัน ตัวอย่างเช่น

- ประกาศใช้กฎอัยการศึก ฉบับลงวันที่ 20 ตุลาคม 2501 โดย จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ หัวหน้าคณะปฏิวัติประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่วันที่ 20 ตุลาคม 2501 เวลา 21.13 นาฬิกา เป็นต้นไป

- ประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 2 ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน พุทธศักราช 2514 โดย จอมพล ถนอม กิตติขจร หัวหน้าคณะปฏิวัติประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่วันที่ 20 พฤศจิกายน 2514 เวลา 20.11 นาฬิกา เป็นต้นไป

- คำสั่งของคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 1 ลงวันที่ 6 ตุลาคม พุทธศักราช 2519 โดย พลเรือเอก สงัด ชลออยู่ หัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่วันที่ 6 ตุลาคม 2519 เวลา 19.10 นาฬิกา เป็นต้นไป

- ประกาศคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ฉบับที่ 4 เรื่อง การใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร ลงวันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 โดย พลเอก สุนทร คงสมพงษ์ หัวหน้าคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ ประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่วันที่ 23 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2534 เวลา 11.30 นาฬิกา เป็นต้นไป

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าประกาศและคำสั่งดังกล่าวเหล่านี้จะมีได้ออกโดยอาศัยอำนาจตามความในพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 ก็ตาม แต่ก็ได้รับการยอมรับว่าเป็นการประกาศให้ใช้กฎอัยการศึกโดยชอบด้วยกฎหมาย ทั้งนี้ ถือเป็นข้อยกเว้นตามหลักการว่า หัวหน้าคณะปฏิวัติหรือคณะรัฐประหารที่ทำการยึดอำนาจการปกครองประเทศเป็นผลสำเร็จยอม

ในกรณีที่มีความจำเป็นต้องประกาศใช้กฎอัยการศึกเฉพาะแห่งเป็นการรีบด่วน เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร ย่อมกระทำได้ตามกฎหมายว่าด้วยกฎอัยการศึก.

เป็นผู้มีอำนาจปกครองบ้านเมือง ข้อความที่หัวหน้าของคณะปฏิวัติหรือคณะรัฐประหาร ได้สั่งบังคับประชาชนถือเป็นกฎหมาย ซึ่งสอดคล้องตามนัยคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 45/2496⁷⁶, 1662/2505⁷⁷ ดังนั้น เมื่อมีการประกาศให้ใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร โดยอาศัยอำนาจประกาศหรือคำสั่งของคณะปฏิวัติหรือคณะรัฐประหารอื่นอันถือเป็นกฎหมายพิเศษแล้ว นับแต่นั้นมา การใช้บทบัญญัติต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 ก็สามารถกระทำได้ เพราะถือได้ว่าเป็นการประกาศใช้กฎอัยการศึกแล้ว และเมื่อจะเลิกใช้กฎอัยการศึกในกรณีนี้ ก็ย่อมอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติดังกล่าวได้ ดังเช่นที่ได้มีการประกาศเลิกใช้กฎอัยการศึกกรณีนั้น ๆ ต่างก็ได้ระบอบบทบัญญัติมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 เป็นบทอาศัยอำนาจในการออกประกาศทั้งสิ้น และด้วยเหตุที่การประกาศใช้กฎอัยการศึกที่ออกโดยหัวหน้าคณะปฏิวัติหรือหัวหน้าคณะรัฐประหารต่าง ๆ มิได้ออกโดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 ภายใต้อำนาจการปกครองระบอบประชาธิปไตยจึงมิได้จัดให้หัวหน้าคณะปฏิวัติหรือหัวหน้าคณะรัฐประหารต่าง ๆ เป็นผู้ที่มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกตามพระราชบัญญัตินี้แต่อย่างใด

3.2.6 เจื่อนใจและวิธีการประกาศให้ใช้กฎอัยการศึก

การประกาศใช้กฎอัยการศึกเป็นอีกเจื่อนใจหนึ่งที่พระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 ได้บัญญัติให้ต้องกระทำไว้อย่างชัดเจนทั้งในการจัดแบ่งหมวดหมู่บทบัญญัติในส่วนต้นที่ว่า “ใช้พระราชบัญญัติที่ใด เมื่อใดต้องประกาศ” ซึ่งความในมาตรา 2 บัญญัติว่า

“เมื่อเวลาเมื่อเหตุอันจำเป็นเพื่อรักษาความเรียบร้อยปราศจากภัย ซึ่งจะมีมาจากภายนอกหรือภายในราชอาณาจักรแล้ว จะได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้กฎอัยการศึกทุกมาตราหรือแต่บางมาตราหรือข้อความส่วนใดส่วนหนึ่งของมาตรา ตลอดจนการกำหนดเจื่อนใจแห่งการใช้บทบัญญัตินั้นบังคับในส่วนหนึ่งส่วนใดของราชอาณาจักรหรือตลอดทั่วราชอาณาจักร และถ้าได้ประกาศใช้เมื่อใด หรือ ณ ที่ใดแล้ว บรรดาข้อความในพระราชบัญญัติหรือบทกฎหมายใด ๆ ซึ่งขัดกับ

⁷⁶ ศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาโดยสรุปว่า “...ข้อเท็จจริงได้ความว่าใน พ.ศ. 2490 คณะรัฐประหารได้ยึดอำนาจการปกครองประเทศได้เป็นผลสำเร็จ การบริหารประเทศชาติในลักษณะเช่นนี้ คณะรัฐประหารย่อมมีอำนาจที่จะเปลี่ยนแปลง แก้ไข ยกเลิกและออกกฎหมายตามระบบแห่งการปฏิวัติเพื่อบริหารประเทศชาติต่อไป มิฉะนั้นประเทศชาติจะตั้งด้วยความสงบไม่ได้ ดังนั้นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พ.ศ. 2490 จึงเป็นกฎหมายอันสมบูรณ์.....”.

⁷⁷ ศาลฎีกาได้มีคำพิพากษาโดยสรุปว่า “ในเมื่อ พ.ศ. 2501 คณะปฏิวัติได้ทำการยึดอำนาจการปกครองได้เป็นผลสำเร็จ หัวหน้าคณะปฏิวัติย่อมเป็นผู้ใช้อำนาจปกครองบ้านเมือง ข้อความที่หัวหน้าคณะปฏิวัติสั่งบังคับประชาชน ก็ต้องถือว่าเป็นกฎหมาย แม้พระมหากษัตริย์จะมีได้ทรงตราออกมาด้วยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร หรือสภานิติบัญญัติของประเทศก็ตาม ...”.

ข้อความของกฎอัยการศึกที่ใช้บังคับต้องระงับและใช้บทบัญญัติของกฎอัยการศึกที่ใช้บังคับนั้นแทน”

และมาตรา 3 บัญญัติว่า

“ถ้าไม่ได้ประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วพระราชอาณาจักร ในประกาศนั้นจะได้แสดงให้เห็นปรากฏว่า มณฑลใด ตำบลใด หรือเขตใดใช้กฎอัยการศึก”

ประกอบกับกฎเสนาบดี ศาลว่าการกลาโหม กรุงเทพฯ วันที่ 21 กันยายน พระพุทธศักราช 2457 ซึ่งออกตามความในมาตรา 17⁷⁸ แห่งพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 และให้ถือเป็นส่วนหนึ่งของพระราชบัญญัตินี้ ได้บรรยายความบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้เพิ่มเติมไว้ว่า

“ในมาตรา 3 ...เมื่อมีความประสงค์จะรักษาความสงบเรียบร้อยในที่ใด ๆ ก็ควรประกาศใช้กฎอัยการศึกแต่เฉพาะในท้องที่นั้น ๆ และการประกาศใช้กฎอัยการศึกนั้น นอกจากจะบ่งว่า ให้ใช้เฉพาะมณฑลใด ตำบลใด หรือเขตใดแล้ว ต้องแบ่งท้องที่ออกไปเป็นอีก 2 แนว

แนวที่ 1 คือ ยุทธบริเวณอันเป็นบริเวณประชิดกับข้าศึก หรืออาจจะมีการปราบปราม หรือการรบพุ่งกันขึ้นได้ในปัจจุบันทันด่วน

แนวที่ 2 คือ เป็นบริเวณที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยให้กวดขันยิ่งขึ้นกว่าเวลาปกติธรรมดา

แต่ถ้าราชศัตรูยังคงเดินต่อไป หรือเปลี่ยนยุทธบริเวณ ผู้มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึก ควรประกาศเปลี่ยนแนวให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ หรือควรประกาศใช้กฎอัยการศึกเพิ่มเติมเขตให้กว้างขวางขึ้นในเวลานั้นตามสมควร

วิธีประกาศใช้กฎอัยการศึกนั้น ต้องเขียนเป็นลายลักษณ์อักษรปิดประกาศไว้ หรือปักไว้ในที่อันสมควรก่อนเวลาใช้ และต้องให้มีข้อความดังนี้คือ

- 1) เหตุที่ต้องประกาศใช้กฎอัยการศึก
- 2) กำหนดเขตใช้กฎอัยการศึก
- 3) วันเวลาที่เริ่มใช้กฎอัยการศึก
- 4) ตำบลที่เขียนประกาศและวันเวลาที่ออกประกาศ

⁷⁸ มาตรา 17 ในเวลาปกติสงบศึก เจ้ากระทรวงซึ่งบังคับบัญชาทหารมีอำนาจตรากฎเสนาบดีขึ้นสำหรับบรรยายข้อความ เพื่อให้มีความสะดวก และเรียบร้อยในเวลาที่จะใช้กฎอัยการศึกได้ตามสมควร ส่วนในเวลาสงครามหรือจลาจล แม่ทัพใหญ่หรือแม่ทัพรองมีอำนาจออกข้อบังคับบรรยายความเพิ่มเติมให้การดำเนินไปตามความประสงค์ของกฎอัยการศึกนี้ และเมื่อได้ประกาศกฎเสนาบดี หรือข้อบังคับของแม่ทัพในทางราชการแล้ว ให้ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพระราชบัญญัตินี้.

5) ยศ บรรดาศักดิ์หรือลงนาม ตำแหน่งของผู้ประกาศ

นอกจากนี้ ยังได้บรรยายความเกี่ยวกับข้อความแต่ละหัวข้อย่อยทั้ง 5 ข้อในรายละเอียดเพิ่มเติมอีกด้วย

กรณีจึงต้องถือว่า ในการประกาศให้ใช้กฎอัยการศึก ผู้มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายจะต้องดำเนินการออกประกาศและด้วยวิธีการ สรุปลงได้ดังนี้

1) จัดทำเป็นประกาศที่เป็นลายลักษณ์อักษร

ในการประกาศใช้กฎอัยการศึกนั้น ต้องจัดทำเป็นประกาศที่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยในประกาศนั้นจะต้องมีข้อความระบุทั้ง

(1) การแบ่งท้องที่ออกเป็น 2 แนว คือ ยุทธบริเวณอันเป็นบริเวณประชิดกับข้าศึก หรืออาจจะมีการปราบปรามหรือการรบบพุ่งกันขึ้นได้ในปัจจุบันทันด่วน และบริเวณที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยให้กวัดกันยิ่งขึ้นกว่าเวลาปกติธรรมดา และ

(2) ระบุเหตุที่ต้องประกาศใช้กฎอัยการศึก เขตที่จะใช้กฎอัยการศึก วันเวลาที่เริ่มใช้กฎอัยการศึก ตำบลที่เขียนประกาศและวันเวลาที่ออกประกาศ และยศ บรรดาศักดิ์หรือลงนาม ตำแหน่งของผู้ประกาศ

2) โฆษณาให้ประชาชนได้ทราบทั่ว

ในการประกาศใช้กฎอัยการศึกนั้น จะต้องโฆษณาให้ประชาชนได้ทราบโดยทั่วกัน ก่อนก่อนเวลาที่จะใช้กฎอัยการศึก โดยวิธี

(1) ปิดหรือปักประกาศไว้ในท้องที่ที่จะใช้กฎอัยการศึกในที่เปิดเผย

(2) ส่งประกาศนั้น ไปลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษาตามนัยมาตรา 7 (4) แห่งพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540⁷⁹

3.2.7 ผลของการประกาศใช้กฎอัยการศึก

ดังที่กล่าวไว้แล้วว่า เมื่อพระมหากษัตริย์ทรงมีพระบรมราชโองการให้ประกาศใช้กฎอัยการศึกก็ดี หรือผู้บังคับบัญชาทหารประกาศใช้กฎอัยการศึกก็ดี อำนาจของกฎอัยการศึกย่อมใช้ได้เหมือนกัน แต่ผลของการประกาศใช้กฎอัยการศึกที่อาจมีได้เต็มตามอำนาจที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 อาจจำแนกได้เป็น 3 ด้านหลัก ดังนี้

⁷⁹ มาตรา 7 หน่วยงานของรัฐต้องส่งข้อมูลข่าวสารของราชการอย่างน้อยดังต่อไปนี้ ลงพิมพ์ในราชกิจจานุเบกษา

(4) กฎ มติคณะรัฐมนตรี ข้อบังคับ คำสั่ง หนังสือเวียน ระเบียบ แบบแผน นโยบาย หรือการ ตีความ ทั้งนี้ เฉพาะที่จัดให้มีขึ้นโดยมีสภาพอย่างกฎ เพื่อให้มีผลเป็นการทั่วไปต่อเอกชนที่ เกี่ยวข้อง.

1) ผลในด้านการกำหนดตัวเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจใช้มาตรการบังคับต่าง ๆ ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

2) ผลในด้านกฎหมายและการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี และ

3) ผลในด้านความรับผิดชอบในค่าเสียหายหรือค่าปรับอันเกิดจากการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารในการปฏิบัติตามกฎอัยการศึก

โดยผลทั้งสามด้านดังกล่าว มีรายละเอียด ดังนี้

1) ผลในด้านการกำหนดตัวเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจ

เมื่อได้มีการประกาศใช้กฎอัยการศึกแล้ว เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารจะมีอำนาจเหนือเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือน และเป็นผู้มีอำนาจใช้มาตรการบังคับต่างๆ ตามพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 ดังนี้⁸⁰

(1) อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการระงับปราบปราม หรือการรักษาความสงบเรียบร้อยที่ตามปกติเป็นอำนาจตามกฎหมายในความรับผิดชอบของเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนทั้งหมด

(2) มีอำนาจเรียกร้องให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนปฏิบัติตามคำขอตามความจำเป็นในการยุทธทุกประการ

(3) มีอำนาจใช้มาตรการบังคับพิเศษอื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 อันได้แก่ อำนาจตรวจค้น เถณฑ์ ห้าม ยึด เข้าอาศัย ทำลายหรือเปลี่ยนแปลงสถานที่ และจับได้ ปรากฏตามความมาตรา 6 มาตรา 9 มาตรา 10 มาตรา 11 มาตรา 12 มาตรา 13 มาตรา 14 มาตรา 15 และมาตรา 15 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้แก่

(3.1) อำนาจในการตรวจค้น⁸¹ โดยการตรวจค้นนั้น เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารมีอำนาจที่จะตรวจค้น ดังนี้

⁸⁰ อภิชัย กู้เมือง. อ้างแล้วเชิงอรรถที่ 1. หน้า 3-4.

⁸¹ มาตรา 9 แก้ไขโดย ข้อ 2 แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 303 ลงวันที่ 13 ธันวาคม พุทธศักราช 2515

มาตรา 9 การตรวจค้นนั้น ให้มีอำนาจที่จะตรวจค้นดังต่อไปนี้

(1) ที่จะตรวจ ค้น บรรดาสิ่งซึ่งจะเกณฑ์ หรือต้องห้าม หรือต้องยึด หรือจะต้องเข้าอาศัย หรือมีไว้ในครอบครองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งมีอำนาจที่จะตรวจค้นได้ไม่ว่าที่ตัวบุคคล ในยานพาหนะ เเคะสถาน สิ่งปลูกสร้าง หรือที่ใดๆ และไม่ว่าเวลาใดๆ ทั้งสิ้น

(2) ที่จะตรวจข่าวสาร จดหมาย โทรเลข หีบ ห่อ หรือสิ่งอื่นใดที่ส่งหรือมีไปมาถึงกัน ในเขตที่ประกาศใช้กฎอัยการศึก

(3) ที่จะตรวจหนังสือ สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ ภาพโฆษณา บทหรือคำประพันธ์.

- มีอำนาจที่จะตรวจ ค้น บรรดาสิ่งซึ่งจะเกณฑ์ หรือต้องห้าม หรือต้องยึด หรือจะต้อง เข้าอาศัย หรือมีไว้ในครอบครองโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ทั้งมีอำนาจที่จะตรวจค้นได้ ไม่ว่าที่ตัวบุคคล ในยานพาหนะ เเคะสถาน สิ่งปลูกสร้าง หรือที่ใด ๆ และไม่ว่าเวลาใด ๆ ทั้งสิ้น

- มีอำนาจที่จะตรวจข่าวสาร จดหมาย โทรเลข หีบ ห่อ หรือสิ่งอื่นใดที่ส่ง หรือมีไปมาถึงกันในเขตที่ประกาศใช้กฎอัยการศึก

- มีอำนาจที่จะตรวจหนังสือ สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ ภาพโฆษณา บทหรือคำ ประพันธ์

(3.2) อำนาจในการเกณฑ์⁸² ซึ่งการเกณฑ์นั้นให้ มีอำนาจที่จะเกณฑ์ได้ ดังนี้

- มีอำนาจที่จะเกณฑ์พลเมืองให้ช่วยกำลังทหารในกิจการ ซึ่งเนื่องในการ ป้องกันพระราชอาณาจักร หรือช่วยเหลือเกื้อหนุนราชการทหารทุกอย่างทุกประการ

- มีอำนาจที่จะเกณฑ์ยวดยาน, สัตว์พาหนะ, เสบียงอาหาร, เครื่องศาสตราวุธ, และเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ จากบุคคลหรือบริษัทใด ๆ ซึ่งราชการทหารจะต้องใช้เป็นกำลังใน เวลานั้นทุกอย่าง

(3.3) อำนาจในการห้าม⁸³ ซึ่งการห้ามนั้น ให้มีอำนาจที่จะห้ามได้ ดังนี้

- มีอำนาจที่จะห้ามมั่วสุมประชุมกัน

- มีอำนาจที่จะห้ามออก จำหน่าย จ่ายหรือแจก ซึ่งหนังสือ สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ ภาพบทหรือคำประพันธ์

- มีอำนาจที่จะห้ามโฆษณา แสดงมหรสพ รับหรือส่งซึ่งวิทยุ วิทยุกระจายเสียง หรือวิทยุโทรทัศน์

- มีอำนาจที่จะห้ามใช้ทางสาธารณะเพื่อการจราจรไม่ว่าจะเป็นทางบก ทาง น้ำ หรือทางอากาศ รวมถึงทางรถไฟและทางรถรางที่มีรถเดินด้วย

- มีอำนาจที่จะห้ามมิหรือใช้เครื่องมือสื่อสารหรืออาวุธ เครื่องอุปกรณ์ของ อาวุธ และเคมีภัณฑ์หรือสิ่งอื่นใดที่มีคุณสมบัติทำให้เกิดอันตรายแก่บุคคล สัตว์ พืช หรือทรัพย์สิน หรือที่อาจนำไปใช้ทำเป็นเคมีภัณฑ์ หรือสิ่งอื่นใดที่มีคุณสมบัติดังกล่าวได้

⁸² มาตรา 10 การเกณฑ์นั้นให้ มีอำนาจที่จะเกณฑ์ได้ดังนี้

(1) ที่จะเกณฑ์พลเมืองให้ช่วยกำลังทหารในกิจการ ซึ่งเนื่องในการป้องกัน พระราชอาณาจักร หรือช่วยเหลือเกื้อหนุนราชการทหารทุกอย่างทุกประการ

(2) ที่จะเกณฑ์ยวดยาน สัตว์พาหนะ เสบียงอาหาร เครื่องศาสตราวุธ และเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ จาก บุคคลหรือบริษัทใด ๆ ซึ่งราชการทหารจะต้องใช้เป็นกำลังในเวลานั้นทุกอย่าง.

⁸³ มาตรา 11 แก้ไขเพิ่มเติมโดยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 303 ลงวันที่ 13 ธันวาคม พุทธศักราช 2515.

- มีอำนาจที่จะห้ามบุคคลออกนอกเคหสถานภายในระหว่างระยะเวลาที่กำหนด

- มีอำนาจที่จะห้ามบุคคลเข้าไปหรืออาศัยอยู่ในเขตท้องที่ใด ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารเห็นว่าเป็นการจำเป็นเพื่อการยุทธ การระงับปราบปราม หรือการรักษาความสงบเรียบร้อย และเมื่อได้ประกาศห้ามเมื่อใดแล้ว ให้ผู้ซึ่งอาศัยอยู่ในเขตนั้นออกไปจากเขตนั้นภายในกำหนดเวลาที่ได้ประกาศกำหนด

(3.4) อำนาจในการการยึด⁸⁴ บรรดาสิ่งซึ่งกล่าวไว้ในมาตรา 9 มาตรา 10 และมาตรา 11 นั้น ถ้าเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารเห็นเป็นการจำเป็น จะยึดไว้ชั่วคราวเพื่อมิให้เป็นประโยชน์แก่ราชศัตรู หรือเพื่อเป็นประโยชน์แก่ราชการทหาร ก็มีอำนาจยึดได้

(3.5) อำนาจในการเข้าอาศัย⁸⁵ ซึ่งอำนาจการเข้าพักอาศัยนั้น คือ ที่อาศัยใด ๆ ซึ่งราชการทหารเห็นจำเป็นจะใช้เป็นประโยชน์ในราชการทหารแล้ว มีอำนาจอาศัยได้ทุกแห่ง

(3.6) การทำลายหรือเปลี่ยนแปลงสถานที่⁸⁶ ซึ่งอำนาจในการทำลาย หรือเปลี่ยนแปลงสถานที่นั้น ให้มีอำนาจกระทำได้ ดังนี้

- ถ้าแม้การสงครามหรือรบสู้เป็นรองราชศัตรู มีอำนาจที่จะเผาบ้าน และสิ่งซึ่งเห็นว่าจะเป็นการกำบังแก่ราชศัตรู เมื่อกรมกองทหารถอยไปแล้ว หรือถ้าแม้ว่าสิ่งใด ๆ อยู่ในที่ซึ่งกีดกันการสู้รบก็ทำลายได้ทั้งสิ้น

- มีอำนาจที่จะสร้างที่มั่น หรือดัดแปลงภูมิประเทศ หรือหมู่บ้าน เมือง สำหรับการต่อสู้ราชศัตรู หรือเตรียมการป้องกันรักษา ตามความเห็นชอบของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารได้ทุกอย่าง

⁸⁴ มาตรา 12 บรรดาสิ่งซึ่งกล่าวไว้ในมาตรา 9 มาตรา 10 และมาตรา 11 นั้น ถ้าเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารเห็นเป็นการจำเป็น จะยึดไว้ชั่วคราวเพื่อมิให้เป็นประโยชน์แก่ราชศัตรูหรือเพื่อ เป็นประโยชน์แก่ราชการทหาร ก็มีอำนาจยึดได้.

⁸⁵ มาตรา 13 อำนาจการเข้าพักอาศัยนั้น คือ ที่อาศัยใดๆ ซึ่งราชการทหารเห็นจำเป็น จะใช้ประโยชน์ในราชการทหารแล้ว มีอำนาจอาศัยได้ทุกแห่ง.

⁸⁶ มาตรา 14 การทำลายหรือเปลี่ยนแปลงสถานที่นั้น ให้มีอำนาจกระทำได้ ดังนี้

(1) ถ้าแม้การสงครามหรือรบสู้เป็นรองราชศัตรู มีอำนาจที่จะเผาบ้านและสิ่งซึ่งเห็นว่า จะเป็นกำบังแก่ราชศัตรู เมื่อกรมกองทหารถอยไปแล้ว หรือถ้าแม้ว่าสิ่งใด ๆ อยู่ในที่ซึ่งกีดกันการสู้รบ ก็ทำลายได้ทั้งสิ้น

(2) มีอำนาจที่จะสร้างที่มั่น หรือดัดแปลงภูมิประเทศหรือหมู่บ้านเมืองสำหรับการต่อสู้ราชศัตรู หรือเตรียมการป้องกันรักษา ตามความเห็นชอบของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารได้ทุกอย่าง.

(3.7) อำนาจในการการจับไล่⁸⁷ ถ้ามีผู้หนึ่งผู้ใดซึ่งไม่มีภูมิลำเนาอาศัยเป็นหลักฐาน หรือเป็นผู้มาอาศัยในตำบลนั้นชั่วคราว เมื่อมีความสงสัยอย่างหนึ่งอย่างใด หรือจำเป็นแล้ว มีอำนาจที่จะจับไล่ผู้นั้นให้ออกไปจากเมืองหรือตำบลนั้นได้

(3.8) อำนาจในการกักตัว⁸⁸ ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารมีเหตุ อันควรสงสัยว่าบุคคลใดจะเป็นราชศัตรูหรือได้ฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติของพระราชบัญญัตินี้ หรือต่อคำสั่งของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารมีอำนาจกักตัวบุคคลนั้นไว้เพื่อการสอบถามหรือตามความจำเป็นของทางราชการทหารได้ แต่ต้องกักไว้ไม่เกินกว่า 7 วัน

2) ผลในด้านกฎหมายและการพิจารณาพิพากษาอรรถคดี
ภายในเขตที่มีประกาศใช้กฎอัยการศึก นั้น

(1) บรรดาข้อความในพระราชบัญญัติหรือบทกฎหมายใด ๆ ที่ขัดหรือแย้งกับความในพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 เป็นอันต้องระงับไปชั่วคราว และให้ใช้บทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก ๆ บังคับแทน

(2) ศาลพลเรือนมีอำนาจพิจารณาพิพากษาอรรถคดีต่าง ๆ ได้ตามปกติ ยกเว้นคดีอาญาที่อยู่ในอำนาจของศาลทหาร ส่วนคดีแพ่งทั้งหลายนั้น เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารไม่มีอำนาจสั่งให้นำมาพิจารณาพิพากษาในศาลทหารได้แต่อย่างใด

(3) ในกรณีที่ผู้มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกกำหนดให้ศาลทหาร⁸⁹เป็นผู้พิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่ได้กระทำผิดในท้องที่และภายในเวลาใช้กฎอัยการศึกตามบัญชีประเภทและรายชื่อคดีท้ายพระราชบัญญัติ หรือในกรณีที่ผู้บัญชาการทหารสูงสุดมีคำสั่งให้ดำเนินคดีอาญา

⁸⁷ มาตรา 15 ถ้ามีผู้หนึ่งผู้ใด ซึ่ง ไม่มีภูมิลำเนาอาศัยเป็นหลักฐาน หรือเป็นผู้มาอาศัย ในตำบลนั้นชั่วคราว เมื่อมีความสงสัยอย่างหนึ่งอย่างใดหรือจำเป็นแล้ว มีอำนาจที่จะจับไล่ผู้นั้นให้ออกไปจากเมืองหรือตำบลนั้นได้

⁸⁸ มาตรา 15 ทวิ เพิ่มเติมโดยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 303 ลงวันที่ 13 ธันวาคม พุทธศักราช 2515

มาตรา 15 ทวิ ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารมีเหตุอันสมควรสงสัยว่าบุคคลใดจะเป็นราชศัตรูหรือได้ฝ่าฝืนต่อบทบัญญัติของพระราชบัญญัตินี้ หรือต่อคำสั่งของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารมีอำนาจกักตัวบุคคลนั้นไว้เพื่อการสอบถามหรือตามความจำเป็นของทางราชการทหารได้ แต่ต้องกักไว้ไม่เกินกว่า 7 วัน.

⁸⁹ มาตรา 7 แก้ไขโดย ข้อ 2 แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 303 ลงวันที่ 13 ธันวาคม พุทธศักราช 2515

มาตรา 7 ในเขตที่ประกาศใช้กฎอัยการศึก ศาลพลเรือนคงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีได้อย่างปกติ เว้นแต่คดีที่อยู่ในอำนาจของศาลอาญาศึก และผู้มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกมีอำนาจประกาศให้ศาลทหารพิจารณาพิพากษาคดีอาญาซึ่งการกระทำผิดเกิดขึ้นในเขตที่ประกาศใช้กฎอัยการศึกและในระหว่างที่ใช้กฎอัยการศึกตามที่ระบุไว้ในบัญชีต่อท้ายพระราชบัญญัตินี้ทุกข้อ หรือแต่ บางข้อและหรือบางส่วนของข้อใดข้อหนึ่งได้ ทั้งมีอำนาจในการแก้ไขเพิ่มเติม หรือยกเลิกประกาศดังกล่าวนี้ด้วย

ที่มีเหตุพิเศษเกี่ยวกับความมั่นคงของประเทศหรือความสงบเรียบร้อยของประชาชนที่เกิดขึ้นในเขตที่ประกาศใช้กฎอัยการศึกไว้เพียงใดไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน ศาลทหารจะมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีนั้นตลอดไปจนคดีเสร็จเด็ดขาดแม้ในเวลาที่มิประกาศใช้กฎอัยการศึกแล้ว รวมทั้งคดีที่ยังไม่ได้ฟ้องร้องในระหว่างเวลาที่ใช้กฎอัยการศึกด้วย

สำหรับคดีอาญาที่ผู้มีอำนาจประกาศใช้กฎอัยการศึกจะประกาศให้นำมาพิจารณาพิพากษาในศาลทหารได้ มีดังนี้⁹⁰

(3.1) คดีที่เกี่ยวกับตัวบุคคลบางจำพวก

(1) คดีที่ตำรวจกระทำความผิดในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่ราชการสนาม
 (2) คดีที่บุคคลพลเรือนสังกัดในราชการทหารเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด ไม่ว่าจะเกี่ยวกับหน้าที่ราชการหรือไม่ และไม่ว่าจะได้กระทำความผิดในที่ใด ๆ ในเขตที่ใช้กฎอัยการศึก

(3) คดีที่บุคคลใด ๆ เป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดร่วมกับบุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหาร หรือร่วมกับบุคคลดังกล่าวใน (1) หรือ (2) ไม่ว่าจะเป็นตัวการหรือผู้สนับสนุน

(4) คดีที่บุคคลที่อยู่ในอำนาจศาลทหารเป็นผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดร่วมกับบุคคลที่มีใ้ได้อยู่ในอำนาจศาลทหาร ไม่ว่าจะเป็นตัวการหรือผู้สนับสนุน

(3.2) คดีที่เกี่ยวกับความผิดบางอย่าง

(1) ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาทหาร
 (2) คดีที่มีข้อกล่าวหาว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินสำหรับใช้ในราชการทหารแห่งกองทัพไทยหรือกองทัพพันธมิตรแห่งประเทศไทยหรือความผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกายทหารไทยหรือทหารพันธมิตรแห่งประเทศไทย ในขณะที่กระทำการตามหน้าที่ หรือเพราะเหตุที่กระทำการตามหน้าที่

(3.3) ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาดังต่อไปนี้

(1) ความผิดต่อองค์พระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตั้งแต่มาตรา 107 ถึงมาตรา 112

(2) ความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายในราชอาณาจักร ตั้งแต่มาตรา 113 ถึงมาตรา 118

⁹⁰ บัญชีต่อท้ายพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2487. (2487, 31 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 61 (ตอนที่ 79), หน้า 1245.

- (3) ความผิดต่อความมั่นคงของรัฐภายนอกราชอาณาจักร ตั้งแต่มาตรา 119 ถึงมาตรา 129
- (4) ความผิดต่อสัมพันธไมตรีกับต่างประเทศ ตั้งแต่มาตรา 130 ถึงมาตรา 135
- (5) ความผิดต่อเจ้าพนักงาน ตามมาตรา 137 เฉพาะที่เกี่ยวกับราชการทหาร มาตรา 136, มาตรา 138 ถึงมาตรา 142, มาตรา 145 ถึงมาตรา 146
- (6) ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตั้งแต่มาตรา 147-มาตรา 154 และมาตรา 158-165
- (7) ความผิดต่อเจ้าพนักงานในการยุติธรรมตามมาตรา 201 และมาตรา 202
- (8) ความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ในการยุติธรรมตามมาตรา 201 และมาตรา 202
- (9) ความผิดเกี่ยวกับความสงบสุขของประชาชน ตั้งแต่มาตรา 209 ถึงมาตรา 216
- (10) ความผิดเกี่ยวกับการก่อให้เกิดอันตรายต่อประชาชน ตั้งแต่มาตรา 207 ถึงมาตรา 224, มาตรา 226, มาตรา 228 ถึงมาตรา 232, มาตรา 234, มาตรา 235, มาตรา 237 และมาตรา 238
- (11) ความผิดเกี่ยวกับดวงตราแสตมป์และตัว ตั้งแต่มาตรา 250 ถึงมาตรา 253 เฉพาะที่เกี่ยวกับราชการทหาร
- (12) ความผิดเกี่ยวกับเอกสารตั้งแต่มาตรา 265 ถึงมาตรา 268 เฉพาะที่เกี่ยวกับราชการทหาร
- (13) ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินตามมาตรา 336 มาตรา 339 และมาตรา 340
- (3.4) ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการเกณฑ์พลเมืองอุดหนุนราชการทหาร
- (3.5) ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยเขตปลอดภัยในราชการทหาร
- (3.6) ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยเครื่องแบบทหาร
- (3.7) ความผิดตามพระราชบัญญัติรับราชการทหาร พ.ศ. 2497 ตั้งแต่มาตรา 45 ถึงมาตรา 49
- (3.8) ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยฝิ่น
- (3.9) ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยยาเสพติดให้โทษ
- (3.10) ความผิดตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์

ปรากฏตามความมาตรา 2 มาตรา 7 มาตรา 7 ทวิ และมาตรา 7 ตริ แห่งพระราชบัญญัติ
กฏอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 และที่แก้ไขเพิ่มเติม รวมทั้งบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้

3) ผลในด้านความรับผิดชอบในค่าเสียหาย

ผลในด้านความรับผิดชอบในค่าเสียหายหรือค่าปรับอันเกิดจากการใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่
ฝ่ายทหารในการปฏิบัติตามกฏอัยการศึกนั้น พระราชบัญญัติกฏอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 ได้
บัญญัติให้ความคุ้มครองการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารที่ได้ใช้อำนาจมาตรา 8 ถึงมาตรา 15
และดำเนินการตามกฏอัยการศึกนี้เป็นการสำหรับป้องกันพระมหากษัตริย์ ชาติ ศาสนา ด้วยกำลังทหาร
ให้ดำรงคงอยู่ในความเจริญรุ่งเรืองเป็นอิสรภาพ และสงบเรียบร้อยปราศจากศัตรูภายนอกและ
ภายในไว้ ดังนี้⁹¹

(1) บุคคลหรือบริษัทใด ๆ จะร้องขอค่าเสียหายหรือค่าปรับอย่างหนึ่งอย่างใดแก่
เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารได้ใช้อำนาจมาตรา 8 ถึงมาตรา 15 และดำเนินการตามกฏอัยการศึกนี้เป็นการ
สำหรับป้องกันพระมหากษัตริย์ ชาติ ศาสนา ด้วยกำลังทหารให้ดำรงคงอยู่ในความเจริญรุ่งเรืองเป็น
อิสรภาพ และสงบเรียบร้อยปราศจากศัตรูภายนอกและภายในไม่ได้เลย

(2) ส่วนการเกณฑ์พลเมืองอุดหนุนราชการทหารนั้น ทางราชการจะต้องให้ค่า
ทดแทนและค่าเสียหายด้วยตามพระราชบัญญัติเกณฑ์พลเมืองอุดหนุนราชการทหาร พ.ศ. 2464
มาตรา 84 ประกอบด้วยมาตรา 44 และมาตรา 53

(3) สำหรับกรณีที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมมีคำสั่งให้โอนสังหาริมทรัพย์นั้น
ถือเป็นกรณีที่ทางราชการจะต้องจ่ายเงินตามราคาค่าอสังหาริมทรัพย์หรือโรงเรือนนั้น ๆ คู่เดียวกับ
ชื่อสิ่งของอื่น ๆ

ดังนั้น ความเสียหายที่อาจจะเกิดขึ้นในเรื่องอำนาจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารตาม
มาตรา 8 ถึงมาตรา 15 นั้น บุคคลหรือบริษัทที่ได้รับความเสียหายจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่
ฝ่ายทหารไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องค่าเสียหายหรือค่าปรับจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารได้เลย

3.2.8 การเลิกใช้กฏอัยการศึก

อำนาจประกาศเลิกใช้กฏอัยการศึกนี้ไม่ว่าจะเป็นการเลิกใช้ในเฉพาะบางท้องที่หรือทุก
ท้องที่ที่มีการประกาศใช้กฏอัยการศึกถือเป็นพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่จะทรงประกาศ

⁹¹ มาตรา 16 ความเสียหายซึ่งอาจบังเกิดขึ้นอย่างหนึ่งอย่างใด ในเรื่องอำนาจของเจ้าหน้าที่ฝ่ายทหาร ตามที่ได้
กล่าวมาแล้วในมาตรา 8 และมาตรา 15 บุคคลหรือบริษัทใด ๆ จะร้องขอค่าเสียหายหรือค่าปรับอย่างหนึ่งอย่างใด
แก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารไม่ได้เลยเพราะอำนาจทั้งปวงที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายทหารได้ปฏิบัติและดำเนินการตามกฏอัยการ
ศึกนี้ เป็นการสำหรับป้องกันพระมหากษัตริย์ ชาติ ศาสนา ด้วยกำลังทหารให้ดำรงคงอยู่ในความเจริญรุ่งเรืองเป็น
อิสรภาพและสงบเรียบร้อยปราศจาก ราชศัตรูภายนอกและภายใน.

การเลิกใช้กฎอัยการศึก⁹² ด้วยเหตุนี้ในการที่จะประกาศเลิกใช้กฎอัยการศึกจึงจะต้องมีประกาศพระบรมราชโองการทุกครั้งเสมอไป ถึงแม้ว่าจะมีการประกาศใช้กฎอัยการศึกโดยมิได้อาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติกฎอัยการศึก พระพุทธศักราช 2457 เช่น คณะปฏิวัติได้ประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักรเพื่อรักษาสถานการณ์และความสงบเรียบร้อยของประชาชนทั่วประเทศ⁹³ ลงวันที่ 20 ตุลาคม 2501 แต่เมื่อสถานการณ์ในประเทศกลับสู่ภาวะปกติ หมดความจำเป็นตามประกาศของคณะปฏิวัติให้ใช้กฎอัยการศึกนี้แล้ว พระมหากษัตริย์ได้ทรงมีพระบรมราชโองการประกาศเลิกใช้กฎอัยการศึก⁹⁴ เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2514 เป็นต้น

⁹² มาตรา 5 การที่จะเลิกใช้กฎอัยการศึกแห่งใดนั้น จะเป็นไปได้ต้องมีประกาศกระแส พระบรมราชโองการเสมอ.

⁹³ ประกาศใช้กฎอัยการศึก. (2501, 20 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 75 (ตอนที่ 81), หน้า 17.

⁹⁴ ประกาศเลิกใช้กฎอัยการศึกในบางจังหวัด. (2514, 1 มิถุนายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 88 (ตอนที่ 57), หน้า 365.